

ΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΚΑΤΑΔΥΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ
ΑΝΩΜΑΛΙΑΙ ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΚΑΙ ΙΘ' ΑΙΩΝΑ

Ταραχή τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου
ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Γερμανοῦ Β'.

Τοῦ Πατριῶνος Κιγάλα διάδοχος ἐν τῷ Ἀρχιεπισκοπικῷ Θρόνῳ τῆς Κύπρου ἐγένετο ὁ Ἰάκωβος α'. (1679—1689), ἐπὶ δεκαετίαν περίπου ἀρχιερατεύσας, ἀλλ' οὐδεμίαν περὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ διεσώθη εἰρησισ, εἶναι δὲ γνωστὸν μόνον ὅτι εἰς ΚΠολίην οὗτος μεταβάς ἐμερίμνησε περὶ τῶν ἐκ τῆς τουρκικῆς καταδυναστεύσεως προκυπτουσῶν ἀναγκῶν τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ¹. Ἀντιθέτως ὁ μετ' αὐτὸν ἐκλεγείς Γερμανὸς β'. (1690—1705) ἐγένετο λιαν γνωστὸς μᾶλλον ἕνεκα κακῆς πολιτείας. Ἐπ' αὐτοῦ εἰεμελιώθη τῷ 1695 ὁ ἐν Λευκωσίᾳ ναὸς τοῦ Ἀρχαγγέλου (Τρουπιώτου) ὡς μαρτυρεῖ ἡ σωζομένη ἐπιγραφή², ἐλύθη δὲ ὀριστικῶς τῷ 1700 τὸ ζήτημα τῆς ἐν τῇ Μητροπόλει Κιτίου Μονῆς Ἀμασοῦ, διὰ τῶν δραστηριῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μητροπολίτου Κιτίου ἀκυρωθείσης τῆς κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη γενεμένης, ὡς εἶδομεν, δωρεᾶς αὐτῆς πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας. Τὸν Κιτίου Ἰωαννίκιον α'. θανόντα διεδέχθη κατὰ Μάρτιον τοῦ 1704 ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἰωαννίκιος β'. χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Γερμανοῦ³. Ἔτεροι δὲ Ἀρχιερεῖς ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Γερμανοῦ ἦσαν ὁ Πάφου Νικηφόρος καὶ ὁ Κυρηνεὶας Νικηφόρος.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Κληρὸς καὶ ὁ λαὸς τῆς Κύπρου ἐξανέστησαν κατὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὅστις, ὡς λέγεται ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ, ἀφείς τὴν ἔκπαλαι εἰθισμένην ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἀμύμονα διοίκησιν, ἀπροσφύσει καὶ ἀπροσφύλαις τρόποις ἀφηνιάσας καὶ ἀλλαγῶσε τραπεῖς καὶ οὐχ' ὡς πατὴρ κατοικτιζόμενος καὶ περιέπων τὸ θεῖον ἐπιτραπὲν αὐτῷ ποι-

1. Κυπριακοῦ, Ἱστορία, σ. 468. Φιλ. Γεωργίου, ἔνθ' ἀν. σ. '00.101

2. Χαρ. Παπαϊωάννου, Ὁ Κύπρου Γερμανὸς β'. Περιοδ. «Φῶς», Α, 1911, σ. 268, 2.1.

3. Χαρ. Παπαϊωάννου, Τακτικὸν ἢ τοῦ ἀρχιερατικὸν εὐχολόγιον τῆς Ἐπισκοπῆς Καρπασέων καὶ Ἀρμοχάστου (Περιοδ. «Ἐκκλησ. Κήρυξ» Κύπρου, Β, 912). Ἐν Λάρνακι 1912, σ. 3.

μνιον, ἀλλ' ὡς βορώτατος λύκος διεσπάραιεν αὐτό, αὐτὸς τε κατεδηδόμενος μέχρις ὀστέων τοὺς ὑπηκόους αὐτῷ ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς ἀπαξ ἀπλῶς ἄνω καὶ κάτω φέρον· ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπικαταράτου ταύτης δαιτὸς κοινωνοὺς καθιστῶν τοὺς ἐκεῖ (δυναστας) ὥστε παρ' ὀλίγον ἔλθειν καταποντισθῆναι τὴν ἐν τῆδε ποντοποροῦσαν ὀλιγάδα τῆς Ἐκκλησίας αὐτανδρον¹. Ὁ Κλήρος καὶ ὁ λαὸς τῆς Κύπρου διεμαρτύροντο κατὰ τοῦ κακοῦ ἀνδρός, πιέζοντας μετὰ τῶν Τούρκων τοὺς χριστιανοὺς, πρὸς τὸν Πατριάρχην ΚΠόλεως Γαβριὴλ γ' (1702—1707), ἐπειδὴ δὲ μάταιαι ἀπέβησαν αἱ προτροπαὶ καὶ νουθεσίαι τοῦ Πατριάρχου, οἱ Ἀρχιερεῖς τῆς Κύπρου συνελθόντες προέβησαν μὲν εἰς καθίρσειν αὐτοῦ ἀλλ' ἠναγκάσθησαν, φεύγοντες τὸν ἀπηνῆ διωγμὸν, νὰ προσφύγωσιν αὐτοπροσώπως πρὸς τὸν Πατριάρχην εἰς ΚΠολιν. Ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος προσεκάλεσαν τὸν Γερμανὸν εἰς ἀπολογία, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐξακολουθῶν τὰς κακὰς αὐτοῦ πράξεις ἐζήτησε νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς μοναχοὺς τῆς νήσου, οὓς, μὴ πειθόμενους, προφανῶς, κατεδίωξε. Κατέφυγον καὶ οἱ μοναχοὶ εἰς ΚΠολιν προσκλαιόμενοι μετὰ τῶν λοιπῶν Κυπρίων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν κατὰ τοῦ κακοῦ ποιμένος τῆς Κύπρου. Τὸ Πατριαρχεῖον τότε προέβη εἰς τὴν καθίρσειν τοῦ Γερμανοῦ καὶ ἐπιτυχὸν τῆς συγκαταθέσεως τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς προέβη εἰς ἐκλογὴν νέου Ἀρχιεπισκόπου. Συνελθόντες οἱ ἐν ΚΠόλει παρεπιδημοῦντες Κύπριοι Ἀρχιερεῖς ἐξέλεξαν ὡς Πρόεδρον τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου τὸν πρῶτον Ἀντιοχείας Ἀθανάσιον. Ἡ λύσις αὕτη τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος ἐγένετο τῇ συμμετοχῇ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου, πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ ὀποίου, τὸν τότε Καισαρεῖας τῆς Παλαιστίνης Χρῦσανθον Νοταρᾶν εἶχε πρότερον γράψει ἐπιστολὴν ὃ Κύπρου Γερμανός². Ὅτε δὲ τῇ 8 Φεβρουαρίου 1707, θανόντος τοῦ Δοσιθέου ἐξελέγη ὁ Χρῦσανθος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων (1707—1731) συμμετέσχε τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ καὶ ὁ Πρόεδρος Κύπρου Ἀθανάσιος³, ὅπερ σημαίνει ὅτι εὗρισκετο ἔτι αὐτός τότε ἐν ΚΠόλει. Τὸ ζήτημα τοῦ Γερμανοῦ ἀρξάμενον περὶ τὸ ἔτος 1705 δὲν ἔληξε διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀθανασίου ὡς Προέδρου Κύπρου, διότι ὁ Γερμανὸς πεισθεὶς ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐν τῷ θρόνῳ προέβη εἰς ἐκλογὴν διαδόχου ἑαυτοῦ, καλουμένου Ἰακώβου. Πιθανῶς εἶναι οὗτος ὁ αὐτὸς μὲν πρὸς τὸν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀρχαγγέλου μνημονευόμενον «Ἰακώδον ἱερέα Σακελλάριον», διάφορος δὲ τοῦ «Ἰακώβου Ἱεροδιακόνου Κυπρίου» μαθητοῦ τῆς ἐν Τυρνάβῳ Σχολῆς (1702), ὅστις συνέταξε

1. Κ. Δελικάνη, ἐνθ' ἄν. Β, 567.

2. Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλιοθήκη Γ', 532.

3. Α. Π. Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας Δ, 532.

στίχους τινάς εἰς τὸν Λαρίσσης Παρθένιον¹. Ὁ ἐκλεγείς ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Ἰακώβος ἦτο ἐγγαμος ἱερεὺς, συμφώνως δὲ τῷ ιβ'. κανόνι: τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου διαζευχθεὶς τὴν σύζυγον αὐτοῦ ἐχειροτονήθη Ἀρχιερεὺς. Ἐλέχθη ὅτι ἀκούσης τῆς συζύγου αὐτοῦ, παρὰ τὸν κανόνα, ἐγένετο τοῦτο, ἀλλὰ, κυρίως εἰπεῖν, ὁ Γερμανὸς καθηρημένος ὢν δὲν ἠδύνατο ἐν ἀπουσίᾳ μάλιστα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου νὰ χειροτονήσῃ Ἀρχιεπίσκοπον. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἡ Μ. Ἐκκλησία ΚΠ. διὰ γράμματος αὐτῆς ἀνεκοίνου πρὸς τοὺς Κυπρίους ὅτι ἐξελέγη ὁ Ἀθανάσιος «προστάτης καὶ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου», πρὸ τῆς μεταδόσεως ἔτι αὐτοῦ εἰς Κύπρον, ἐγνώσθη ἐν ΚΠόλει ἡ γενομένη ἐκλογή τοῦ Ἰακώβου, ὅθεν ἡ Μ. Ἐκκλησία τὸ δεύτερον ἔγραψε, κηρύττουσα ἄκυρον τὴν γενομένην ἐκλογὴν τοῦ Ἰακώβου «ὁ γὰρ Γερμανὸς ἐποῦ τὸν ἐχειροτόνησεν ὄντας συνοδικῶς καθηρημένος, δὲν εἶχε καμμίαν ἐξουσίαν καὶ χάριν ἀρχιερατικὴν νὰ χειροτονήσῃ ἀρχιερέα»². Γεννᾶται ἡ ἀπορία πῶς μόνος ὁ Γερμανὸς ἐχειροτόνησε τὸν Ἰακώβον, ἀλλ' ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀποκρούει τὴν ἐκλογὴν ἁπλῶς καὶ χειροτονίαν ὡς παρὰ καθηρημένου γενομένην.

Ὁ Ἀθανάσιος ὁμοῦ, ὡς Πρόεδρος τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, μόλις ἐπὶ τριετίαν ἠδυνήθη νὰ παρτεῖν, ἀναλαθὼν πάλιν τὸ Πατριαρχικὸν ἀξίωμα Ἀντιοχείας, καὶ συμμετασχὼν μὲν τῷ 1722 τῆς ἐν ΚΠόλει ἐνδημούσης Συνόδου, συγγράφας δὲ καὶ ἐκδοὺς διάφορα συγγράμματα³, μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου καὶ ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ΚΠ. ὡς κανονικὸς Ἀρχιεπίσκοπος ὁ Ἰακώβος β' (1710—1718), ἐκτὸς ἐάν κατὰ σύμπτωσιν Ἰακώβος ὠνομάζετο καὶ ὁ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ἀθανασίου ἐκλεγείς, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ὁ Ἰακώβος β' εἶναι διάφορος τοῦ ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἐκλεγέντος Ἰακώβου. Περὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἰακώβου β', γνωστὸν μόνον εἶναι ὅτι μεταβάς εἰς ΚΠολιν ἐμερίμνησε περὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς Κύπρου⁴. Κατ' Αὐγούστον τοῦ 1711 ἔγραψεν Ἐπιστολὴν τῷ Ἐπιτρόπῳ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου Νεοφύτῳ Νοταρᾷ⁵.

Περὶ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην ἤκμαζεν εἰς τῶν τελευταίων Κυπρίων λατινοφρόνων κληρικῶν ὁ Ἀλοῦσιος Ἀνδρούτζης, ὅστις γεννηθεὶς ἐν

1. *Γ. καὶ Δ. Σακελλίανος*, Κατάλογος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, Ἐν Ἀθήναις 1892, σ. 217.

2. *Α. Π. Κεραμέως*, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, Δ, 316.

3. *Ἄνδρ. Δημητρακοπούλου*, Προσθήκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελλ. Φιλολογίαν Κ. Σάθα, σ. 75—79 Κ. Σάθα, Νεοελλ. Φιλολογία, σ. 457. 8. *Γ. Ζαβίρα*, Νέα Ἑλλάς, σ. 1767.

4. *Κυπριανοῦ*, ἐν. ἀν. σ. 468.

5. *Κ. Σάθα*, Μεσ. Βιβλιοθήκη Γ, 519. 522.

Κύπρῳ τῷ 1684 δεκατριετίας τὴν ἡλικίαν εἰσήχθη εἰς τὴν ἐν Ρώμῃ Σχολὴν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου καὶ ἀπεφοίτησεν ἐξ αὐτῆς τῷ 1704. Καί-
 ται δ' ἔπασχεν ἐκ φθίσεως ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ θέσιν Καθηγητοῦ τοῦ
 Πανεπιστημίου τῆς Βυωνίας, νὰ διδάξῃ ἐπὶ τριακονταετίαν περίπου
 καὶ νὰ διακριθῇ μεγάλως ὡς συγγραφεύς. Ἰδιαζόντως συνέγραψε πρὸς
 ὑπεράσπισιν τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας πλεῖστα συγγράμματα ἐναντίον
 τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου, ἱκανὰ δὲ τῶν συγγραμμάτων
 αὐτοῦ παρέμειναν ἀνέκδοτα¹. Ἄλλ' ἦδη ἐν τῇ θρησκείᾳ Ἐκκλησίᾳ
 τῆς Κύπρου παρουσιάζετο σημαντικὴ πρὸς ἀναγέννησιν αὐτῆς κίνησις,
 παρὰ τὰς παρὰ τῆς ἀπηνεστάτης τουρκικῆς τυραννίας ἀφορήτους κατα-
 πτήσεις.

**Ἀπαρχαὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου
 ἐπὶ τῶν Ἀρχιεπισκόπων Σιλβέστρου καὶ Φιλοθέου.**

Τὸν Ἰάκωβον δ' θανόντα διεδέχθη ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ὁ
 Σιλβέστρος (1718—1734), ὅστις τῷ 1720 ἀνεκαίνισε τὸ εἰκημα
 τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἐν Λευκωσίᾳ, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ὑπερθεὶς τῆς θύρας τοῦ
 παλαιοῦ «συνοδοκίου» ἐπιγραφή². Ἐπὶ τοῦ Σιλβέστρου μετὰ τὸν Νικηφό-
 ρον Ἐπίσκοπος Πάφου ἐχρημάτισεν ὁ Χρῦσανθος, Κυρηνεῖας δὲ ὁ Νικη-
 φόρος καὶ Κιτίου ὁ Ἰωαννίκιος,³ ἀλλὰ τὴν τελευταίαν ταύτην Ἐπισκοπὴν
 ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ λατίνφωνν τις ἱερεὺς Βαρνάβας Βίκος, ὅστις,
 τούτου ἕνεκα, κατήρηθη. Περὶ τὸ 1730 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Σιλ-
 βέστρος ὡς «ἐθνάρχης» τῆς Κύπρου κοινῇ ψήφῳ τοῦ λαοῦ ἀπῆλθε μετὰ
 τῶν λοιπῶν Ἐπισκόπων εἰς ΚΠολιν διὰ τὴν παρὰ τῇ τουρκικῇ Κυβερ-
 νήσει ἐνέργειαν πρὸς ἐλάττωσιν τῶν φόρων. Ἄλλ' εἶτε διότι ἐθεωρήθη
 ἐπαναστατικὴ ἢ αἰτησις αὐτῶν εἶτε διότι ραδιουργίαι τινὲς κατὰ τοῦ
 Ἀρχιεπισκόπου καὶ κατὰ τοῦ Κιτίου Ἰωαννικίου ἐγένοντο παρὰ τῇ
 Κυβερνήσει, ὃ ἐτάχθη ὑπ' αὐτῆς ἡ ἐξουσία αὐτῶν εἰς Ὀδράτ-Τασί. Δυσ-
 τυχῶς τῶν ραδιουργιῶν συμμετέσχον καὶ οἱ δύο ἕτεροι Ἐπίσκοποι, ὡς
 ἐξάγεται ἐκ τῆς περικιτέρω διαγωγῆς αὐτῶν. Διότι ἔσπευσαν νὰ κατα-
 λάβωσιν ὁ μὲν Πάφου τὴν Μητρόπολιν Κιτίου, ὁ δὲ Κυρηνεῖας τὴν
 Ἀρχιεπισκοπὴν. Μάτην δὲ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σιλβέστρος ἀπὸ τῆς ἐξο-
 ρίς αὐτοῦ ἔρχετο πρὸς τὸν Πάφου διαμαρτυρούμενος. Ἡ Μ. Ἐκκλησία

1. Fabricius—Karles. Bibliotheca graeca XI, 452. Κ. Σάθα, Νεο-
 ἑλληνικὴ Φιλολογία, σ. 466. Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου, Προσθήκαι καὶ
 διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν Κ. Σάθα, σ. 80 L. Petit,
 Androutzis Louis, ἐν A. Vacant et E. Mangenot, Dictionnaire de Théolo-
 gie catholique, I, Paris 1909, σ. 1187.

2. Περιοδ. «Φῶς», Α, 247. 290.

3. Κ. Δελικάνη, ἐνθ' ἀν Β, 574 ἐξ.

Κιόλων προέβη εἰς τὴν καθάρσιν αὐτῶν, ἀλλὰ συνεχώρησε πάλιν αὐτοῦς, ζητήσαντας συγγνώμην¹. Ἐν τῷ μεταξύ χρόνῳ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σιλδέστρος καὶ ὁ Κιτίου Ἰωαννίκιος, κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου ἀρέθησαν ἐλεύθεροι καὶ ἐπανέκαμψαν ἐκ τῆς ἐξορίας εἰς Κύπρον. Μικρόν τι ὄμως ἐπέδωκε τῇ ἐπανάδῳ αὐτοῦ ὁ Σιλδέστρος. Πιθανῶς περὶ τὸ 1734 ἐτελεύτησε τὸν θῖον ἀφρηθῖως, καθ' ὃν χρόνον ἐπεχείρησε νὰ εἰκονογραφῆσῃ ἔσωθεν τὸν ναὸν τοῦ Ἐὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ².

Ὁ Σιλδέστρος ἐν Κιόλοις εὐρισκόμενος ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, πρὸς ὃν εἰς Κύπρον ἐπανακάμψας ἐπεμφε «Σύντομον περιγραφὴν τῆς νήσου Κύπρου»³. Σύγχρονος δὲ αὐτῷ ἦτο καὶ ὁ διακρεπῆς Πατριάρχης Ἀντιοχείας Σιλδέστρος (1724—1766) ἐκ Κύπρου καταγόμενος⁴ ὅστις ἐν ἐπιστολαῖς αὐτοῦ πρὸς τὸν Κιτίου Διονύσιον κατὰ τὰ ἔτη 1725—1726 περιέγραψε τοὺς ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἀγῶνας αὐτοῦ καὶ παρεκάλει τὸν Διονύσιον ὅπως ἀποστείλῃ εἰς τὴν ἐν Χαλεπίῳ ἰδρυθεῖσαν Ἑλληνικὴν Σχολὴν Κυπρίους παῖδας πρὸς ἐκπαίδευσιν. Τοιοῦτους δ' ἀπέστειλεν ὁ Διονύσιος τρεῖς, παρακληθεὶς ν' ἀποστείλῃ καὶ ἑτέρους⁵. Ἀλλ' ἢ ἐν Χαλεπίῳ Σχολῇ δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, ὁ δὲ διδάξας ἐκεῖ ἐπὶ μακρὸν Ἰάκωβος ὁ Πάτριμος († 1765), εἰργάσθη ὕστερον ἐν Ἱεροσολύμοις, ἔνθα καὶ Κυπρίους ἔσχε μαθητάς. Πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐμαθήτευσεν παρ' αὐτῷ ὁ Κύπριος Ἱεροδιάκονος Φιλόθεος, οὗτινος σώζεται σχετικὸν σημεῖωμα⁶.

1. Κυπριανοῦ, ἔνθ' ἐν σ. 468. Κ. Δελικάνη, ἔνθ' ἀν. Β, 576. «Φῶς» Α, 291.

2. Φιλ. Γεωργίου, ἔνθ' ἀν. σ. 102. Συνήθως ὡς ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Σιλδέστρου τίθεται τὸ 1731, ἀλλ' ἄπορον πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μείνῃ χηρεύων ὁ Ἀρχιεπισκοπικὸς θρόνος ἐπὶ τριετίαν. Τοῦτου ἕνεκα πιθανώτερον φαίνεται τὸ 1734, ὡς ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Σιλδέστρου.

3. Α. Π. Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη Α, 301.

4. Κλημ. Καρναπᾶ, ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Σύλβεστρος ὁ Κύπριος, Ἐν Ἱερουσαλὴμ 1905. I. Σοκολόφ, ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Σύλβεστρος, ἐν ταῖς Ἀνακοινώσεσι τῆς Ρωσ. Παλαιστινείου Ἐταιρείας, τ. XXIV, (1913) σ. 3—33 (ρωσ.).

5. Α. (Δημητρακοπούλου), Τέσσαρες ἐπιστολαὶ Σιλδέστρου Ἀντιοχείας πρὸς τὸν Κιτίου Διονύσιον, ἐν Μαρίνου Βρετοῦ, Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον, Α, Ἐν Ἀθήναις 1870, σ. 367—372. πρβλ. Κλ. Καρναπᾶ, ἔνθ' ἀν. σ. 133 Ἰάκωβος ὁ Πάτριμος ἐν Ἱεροσολύμοις 1906, σ. 67 ἔξ.

6. Α. Π. Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, Γ, 134. Ὁ Φιλόθεος οὗτος ἐδίδαξεν εἰτα ἐν Λάρνακι τῆς Κύπρου, Ἐκθεσις τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπείας κτλ. σ. 57—61.

Ἄναμφιβόλως ὁμοως διάφορος αὐτοῦ ὑπῆρξε ὁ τὸν Σιλβέστρον διαδεχθεὶς Ἀρχιεπίσκοπος Φιλόθεος (1734—1759) πολλῶν καὶ διακαίων ἐγκωμίων καὶ ἐπαίνων ἀξιοθεὶς παρά τε τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων. Καταγόμενος ἐκ τῆς κώμης Γαλάτων (Σολίας) καὶ γεννηθεὶς ἐν τέλει τοῦ 15. αἰῶνος ἐξεπαιδεύθη ὁ Φιλόθεος ἐν ΚΠόλει, ἐνθα καὶ οἰκοδιδάσκαλος ἐχρημάτισεν «ἐπίσημος διὰ μάθησιν γενόμενος»¹. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Σιλβέστρου ὁ Φιλόθεος εὑρίσκετο ἐπὶ ἐν ΚΠόλει, γνωρίζοντες δὲ αὐτὸν οἱ Κύπριοι «φιλειπιστήμονα διδάσκαλον, ἄνδρα ἐφωδιασμένον διὰ τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξεως ἀριστα» ἐζήτησαν αὐτὸν Ἀρχιεπίσκοπον². Πιθανῶς δὲ ἡ ἐκλογή αὐτοῦ ἐγένετο ἐν ΚΠόλει.

Ὁ Φιλόθεος ἐλάμπρυνεν ἀληθῶς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου θρόνον, «ἐσέμνυνε τὴν ἀρχιεπισκοπὴν καὶ τὸ ἀρχιεπισκοπικὸν ὄνομα, ἤγειρεν εἰς αὐτὴν οὐ τυχοῦσαν μεγαλοπρέπειαν, ὡς οὐδεὶς ἄλλος τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ τῆ εἰδήσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν τάξεων τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου καὶ τὸ ἱερατεῖον εὐπρέπεσεν», κατὰ τὸν Κύπριον ἱστορικόν.³ Ἐκ τῶν πρώτων δὲ αὐτοῦ ἔργων ὑπῆρξεν ἡ ἐν Λευκωσίᾳ ἴδρυσις Σχολῆς τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς μουσικῆς. Ἐνθερμὸς ὢν προστάτης τῶν λογίων ἀνδρῶν εἶχεν ἀλληλογραφίαν πρὸς τὸν διδάσκαλον Ἰάκωβον τὸν Πάτμιον⁴, συνέταξε δὲ τῷ 1740 σπουδαίαν ἐκθεσιν περὶ τῆς τῶν Κυπρίων Ἐκκλησίας καὶ τῶν προνομίων αὐτῆς,⁵ ἐπισταμένως μελετήσας τὸ παρελθὸν τῆς Κυπρίων Ἐκκλησίας. Πρὸς ζωηράν δὲ τούτου ὑπόμνησιν ἀνεθεώρησε τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα καὶ μετὰ τινων προσθηκῶν δημοσιεύσας αὐτὴν ὥρισε «ψάλλεσθαι οὕτω κατὰ πάσας τὰς ἐν Κύπρῳ ἱεράς ἐκκλησίας, εὐχαριστίας ἕνεκεν ὧν ἀπέλαυσεν ἡ Κύπρος δι' αὐτοῦ χαρίτων αὐτονόμου τε καὶ προνομίων»⁶. Τὴν τάσιν αὐτοῦ ταύτην πρὸς ὑπόμνησιν τοῦ ἱστο-

1. *Καὶσάριος Δαπόντε*, παρὰ Κ. Σάθα Μεσ. Βιβλιοθήκη, Γ, 99.

2. *Κυπριανῶ*, ἐνθ' ἄν. σ. 468—469

3. Ἀντόθι, σ. 469

4. Ἀνέκδοτα Κυπριακὰ ἔγγραφα (τοῦ 17. αἰῶνος) ὑπὸ Κ. Κ. Δ. (Κλήμεντος Καρυπᾶ Διακόνου) Ἐν Ἀμμοχώστῳ (Ἱεροσολύμοις) 1904 σ. 15—16. 24—26.

5. *Κυπριανῶ*, ἐνθ' ἄν. σ. 551 ἐξ.

6. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἀποστόλου Βαρνάβα συντεθεισα μετὰ προσθήκης ἀναγκαίων τινῶν οὕτως ὡς καθορᾶται διορισθεῖσα ψάλλεσθαι οὕτω κατὰ πάσας τὰς ἐν Κύπρῳ ἱεράς ἐκκλησίας εὐχαριστίας ἕνεκεν ὧν ἀπέλαυσεν ἡ Κύπρος δι' αὐτοῦ χαρίτων αὐτονόμου τε καὶ προνομίων. Παρὰ τοῦ Μακαριωτάτου καὶ λογιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κυρίου Φιλοθέου, οὗ τῆ σπουδῆ καὶ δαπάνῃ καὶ τύποις νῦν πρῶτον ἐξεδόθη, Ἐνετίησι γρηνοσ'. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλόθεος συνέπηξεν ὡσαύτως καὶ τὸν Μέγαν Κώδικα τῆς

ρικοῦ παρελθόντος καὶ τῶν προνομίων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου ὁ φιλόκαλος Φιλόθεος ἐξεδήλωσε καὶ ἐν τῇ διακοσμῇσει τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ὃν ἱδρυσεν, ὡς εἶδομεν, ὁ Νικηφόρος¹. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς εἰκόνος τινὸς παρίσταται ὁ Φιλόθεός παρακαλῶν τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἵνα μεσιτεύσῃ παρὰ τῷ Κυρίῳ εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ,

«Εὐαγγελιστὰ Κυρίου Ἰωάννη
σεπτοῦ σου οἴκου εὐπρέπειαν προσδέχου,
ἦν ἠγάπησα Κυρίου σκηνώματος,
δι' ἣν μοι εὐχου τῶν ἁμαρτιῶν λύσιν,
ὡς ὢν μαθητῆς τοῦ Ἰησοῦ καὶ φίλος
τοῦ δεσπότου μου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος»

ὁ δὲ Ἰωάννης ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν ἄνωθεν ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἐρχόμενον Κύριον, ἐν ὁμοίῳ προσωδιακοῖς τριμέτροις λέγει ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου,

«Χαριζόμενός μοι χάριν τῷ σῶ φίλῳ
δός, Χριστέ μου, ἄφεσιν ἁμαρτημάτων
ποιμένοι Κύπρον τῷ φίλῳ Φιλοθέῳ
καλλωπίσαντι τήν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν».

Ἡ διακόσμησις τοῦ ναοῦ συνετελέσθη περὶ τὰ ἔτη 1735—1740 ἐπιστατοῦντος τοῦ ἀρχιμανδρίτου Μακαρίου, ὡς ἐμφαίνεται ἐξ ἐπιγραφῶν ἐπὶ τῶν ἀναλογίων, τὸ δὲ περιεχόμενον τῆς διακοσμῆσεως δηλοῦται ἐν ἑτέρα μακρᾷ ἐπιγραφῇ, ἐν ἣ λέγεται

Ὅφθαλμοὶ εἶπερ ὠτίων πιστότεροι,
ταύτη τοι ὄρα τὴν δε τὴν ἱστορίαν,
ὄμμασιν αὐτοῖς οὐρανοῦ ἱεραρχίαν,
γένναν, εορτὰς καὶ πάθη τοῦ Κυρίου,
ἀνάστασίν τε καὶ ἀδέκαστον κοῖσιν,
πρὸς δὲ καὶ ἀρχὰς τῶν Κύπρου προνομίων
Θεοῦ τε αἶνον ὑπὸ πάντων κτισμάτων,
καὶ ἐξ Ἰεσσαὶ τὸν τόκον τῆς Παρθένου
καὶ τοῦ Ἰησοῦ θαύματα ἔτι σκόπει
καὶ τέλος ὄρα ἑπτὰδὰ τῶν Συνόδων.

Ἀρχιεπισκοπῆς, ἐν ᾧ ἀντεγράφησαν μὲν τὰ σωζόμενα παλαιότερα ἔγγραφα κατεχωρίζοντο δὲ ἐφεξῆς τὰ σπουδαιότερα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἔγγραφα καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν ἐκλογῶν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν Ἐπισκόπων. Οὕτω δ' ἀπέβη ὁ Κῶδιξ ἀπὸ σπουδαιότατον κειμήλιον καὶ ἡ ἀσφαλεστάτη πηγή διὰ τὴν ἐν γένει ἱστορίαν τῆς Κύπρου ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων μέχρι τῆς σήμερον». «Φῶς» Α, 295.

1. Κατὰ τὰς εἰδήσεις τοῦ *Φιλίππου Γεωργίου*, ἐνθ' ἂν. σ. 102, τῆς διακοσμῆσεως τοῦ ναοῦ ἤρξατο ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σίλβεστρος. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀπίθανον, ἀλλ' ὡς παρετηρήθη ἤδη δὲν ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν.

Οὐ γὰρ ἀπλῶς γένοιται ἐνταῦθα τὰδε
ἀλλ' ἵνα βλέπων σὺ διόρθωσιν λάβῃς».

Ὁ Φιλόθεος ἐκτὸς τῶν ἄλλων εἰκόνων ἐμερίμνησε καὶ περὶ κατασκευῆς εἰκόνας «τῶν Κύπρου προνομίων», ἥτις σωζομένη νῦν περιέχει τέσσαρας σκηνάς, τὸ ἐνύπνιον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντίας (Κύπρου) Ἀνθεμίου, τὴν ἐκσκαφὴν τοῦ τάφου τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα, τὴν δὴρεὰν τοῦ λειψάνου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου τῷ βασιλεῖ Ζήνωνι καὶ τὴν ὑπὸ τούτου προχρῆν τῶν προνομίων τῷ Ἀνθεμίῳ. Οὕτω συνωψίσθη κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Φιλοθέου ἡ ἱστορία τῶν προνομίων, ἣν ὁ ἄγνωστος ζωγράφος καὶ διὰ σχετικῆς ἐπιγραφῆς ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰκόνας, ὡς ἐπὶ λευκῆς πλακῆς ἐξέθηκε, συνταχθείσης πάντως ὑπὸ τοῦ Φιλοθέου¹. Οὗτος δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον (1740) κατ' ὄν συνετελεῖτο ἡ διακοσμησις τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς συνέταξε καὶ τὴν εἰρημένην μικρὰν περὶ τῶν προνομίων πραγματείαν. Ἐν αὐτῇ προσήγαγε τὰς κανονικὰς διατάξεις τῶν Συνόδων περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου καὶ τὰς εἰς αὐτὰς ἐρμηνείας οὐ μόνον τῶν ἀρχαιοτέρων ἐρμηνευτῶν ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἁγγλοῦ Γουλιέλμου Μπεδερεγίου (Guil. Beveregius † 1708) δημοσιεύσαντος λατινιστὶ σπουδαιοτάτην ἐρμηνείαν («Συνοδικὸν sive Pandectae canonum...»). Δι' αὐτῶν δὲ καὶ διὰ τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου γεγονότων ὑπεστήριξεν αὐτὸ μετὰ πολλῆς δυνάμεως καὶ ἀνῆρρεσε πᾶσαν οἰανδήποτε κατ' αὐτοῦ προδεδωμένην ἐνστάσιν. Κατὰ τὸν Φιλόθεον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου κατέχει ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ τὴν αὐτὴν θέσιν, οἷον κατέχουσι καὶ οἱ Πατριάρχαι, μὴ φέρων μόνον τὸν τίτλον Πατριάρχου. Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ προνομίαι αὐτοῦ δὲν εἶναι κατώτεραι οὐδενὸς Πατριάρχου.

Ἄμα τῇ ἀποπερνώσει φαίνεται: τῆς διακοσμήσεως τοῦ ναοῦ τῷ 1740 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλόθεος, ὡς Ἐθνάρχης τῶν Κυπρίων δραστηρίως ἐργαζόμενος ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ, ἀνέλαβεν ἀποδημίαν εἰς ΚΠολιν. Ἐκεῖ δὲ ἐδρισκόμενος, ἐπειδὴ συνεχῶς ἡ Κύπρος κατετρύχετο ἐκ τῶν ἀκριδῶν ἔγραψε πρὸς τοὺς μοναχοὺς τῆς ἐν Ἄθω Λαύρας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου παρακκλῶν ν' ἀποσταλῇ εἰς Κύπρον ἡ χάρα τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ Συνάδων, θεωρουμένου προστάτου τῶν ἀγρῶν. Ἡ δὲ τῷ 1628 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος προέδρη εἰς διαδήματα πρὸς ἀποστολὴν τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου λειψάνου εἰς Κύπρον. Μετὰ καταλλήλους ἐνεργείας τοῦ ἐν ΚΠόλει διαμένοντος Κυπρίου Χατζῆ Ἀντωνίου παρὰ τῷ ἡγουμένῳ τῆς Λαύρας τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου ἀπεφασίσθη ν' ἀποσταλῇ ὁ πρωτονοτάριος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Μιχαὴλ Τζιγάλας διὰ ΚΠόλεως

1. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΠόλεω-, ΚΣΤ, ἀριθμ. 4.

εἰς Ἅγιον Ὅρος. Μεταδὲς εἰς ΚΠολιν ἐπέμισαν ἐπιστολὰς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοδοῦλου ἀπὸ 15 Ἰουλίου 1628 πρὸς τὸν Χατζῆ Ἀντώνιον, δι' ὧν ἐξιφράζοντο αἱ εὐχαρισταὶ ἐλοκλήρου τῆς νήσου καὶ παρείχοντο ἐγγυήσεις περὶ τελείας ἀσφαλείας τοῦ ἱεροῦ λειψάνου κατὰ τὴν ἀνακομιδὴν αὐτοῦ εἰς Κύπρον. Ὁ Ματθαῖος Τζιγάλας εἰς ΚΠολιν ἀφικόμενος ἔγραψεν εἰς Ἅγιον Ὅρος πρὸς τὸν ἡγούμενον τῆς Λαύρας τῇ 15 Ἰουλίου 1628 βεβαιῶν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι οἱ ἐν Κύπρῳ ἐγγυῶνται περὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἱεροῦ λειψάνου καὶ ὅτι ἐξεδόθησαν σχετικαὶ διαταγαὶ τῆς Κυβερνήσεως. Ἀνέμενε δὲ ὁ Ματθαῖος ἀπάντησιν ὅπως μεταδῆ εἰς Ἅγιον Ὅρος. Ἐδίσταζον ὅμως οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ φοβούμενοι ἐνδεχομένην ἀπώλειαν τοῦ ἱεροῦ λειψάνου, καίτοι δὲ καὶ ὁ Πατριάρχης ΚΠόλεως Κύριλλος Δούκαρις τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1629 ἔγραψε πρὸς αὐτούς, ἐγγυώμενος καὶ αὐτός, οἱ μοναχοὶ ἠρηθήσαν. Παρομοίαν ἀρνήσιν ἀντέταξαν εἰς νέαν αἴτησιν τῶν Κυπρίων τῇ 26 Μαΐου 1692 ἀπευθυνθεῖσαν εἰς αὐτούς ὑπὸ εἰδικῆς ἐπὶ τούτῳ καταρτισθείσης Ἐπιτροπείας ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν Πάρου Γερμανοῦ, Λαμπύσης Ἰακώδου, Κυρηναίας Νικηφόρου καὶ τινῶν πρωτοϊερέων καὶ λαϊκῶν. Λαβόντες δὲ τῇ 1740 ἐκ ΚΠόλεως νέαν αἴτησιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλοθέου περὶ ἀποστολῆς τῆς κάρας τοῦ Μιχαὴλ Συνάδων ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν τὰ σχετικὰ πρὸς τὰς προηγουμένας αἰτήσεις γράμματα καὶ ἐδεδαίωσαν ὅτι ἐὰν ὁ ἴδιος μετέβαινεν εἰς Ἅγιον Ὅρος ἡδύναντο νὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς αὐτὸν τὸ ἱερὸν λείψανον¹. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλόθεος ἀπεφάσισε τότε νὰ μεταδῆ εἰς Ἅγιον Ὅρος καὶ παραλάβῃ αὐτὸ ἐπιστρέφων εἰς Κύπρον.

Τοῦτο ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ ὁ Φιλόθεος, διότι ὑπέστη ἀδόκητόν τινα περιπέτειαν, ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου. Σκοπὸς τῆς μεταβάσεως αὐτοῦ εἰς ΚΠολιν ἦτο ἡ ἐλάττωσις τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ὅστις, παρὰ τὰς διαταγὰς τῆς κεντρικῆς τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἐπηρξάνετο ὀσημέραι ὑπὸ τῶν ἀπλήστων διοικητῶν τῆς νήσου. Ὁ Μ. Βεζύρης πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους τοῦ Φιλοθέου μετελθόντος καὶ πάντα ἕτερον τρόπον πρὸς τοῦτο, ἐν οἷς ἦσαν πάντως καὶ αἱ γενναῖαι χρηματικαὶ δωρεαί, ἀνευ τῶν ὁποίων οἱ Τοῦρκοι οὐδὲν ἔλυον ζήτημα, ἔστειρεν εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ φόρου, ἐνῶ δὲ ἠτοιμάζετο ὁ Φιλόθεος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κύπρον, πάντως διὰ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, πρὸς παραλαβὴν τῆς κάρας τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ Συνάδων κατὰ διαταγὴν τοῦ Μ. Βεζύρου ἐδεσμεύθη. Διότι οἱ ἐν Κύπρῳ τοῦρκοι, μεταχειρισθέντες καὶ τινὰς ψευδομάρτυρας χριστιανούς, δυστυχῶς, καὶ δὴ δύο ἱερεῖς, μεταβάντας εἰς ΚΠολιν, διέβαλον τὸν Φιλόθεον ὅτι ἀνευ σουλτανικοῦ φερμα-

1. Ἀλεξ. Λαυριώτου. Ἱστορικὰ Κύπρου ἐκ τοῦ Ἀρχείου τῆς Μ. Λαύρας. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΠόλεως, ΚΔ'. 1904, σ. 71 ἔξ.

νίου εἰσέπραττε παρ' ἐκάστου χριστιανοῦ τρία καὶ πέντε γρόσια διὰ τὸν φόρον, ἀποδίδων ὀλιγώτερα εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ἦδη τῷ 1744 ὁ Φιλόθεος προσέβη εἰς καθαίρειν ἱερέως τινὸς Μακαρίου ὀνόματι, ὅστις, καθὼς διαβιάσας, ἐπεζήτησε διὰ τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν νὰ καταλάβῃ τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον¹, ὥστε ἦτο δυνατόν, δυστυχῶς, νὰ εὑρεθῶσι καὶ τοιοῦτοι κληρικοί δυνάμενοι νὰ διαβάλωσι τὸν Φιλόθεον. Ὁ Μ. Βεζύρης, πιστεύσας τὴν διαβολὴν καὶ χρήματα παρὰ τῶν διαβολέων λαθῶν, διέταξεν ἔπως ἀπαχθῇ ὁ Φιλόθεος δέσμιος εἰς Κύπρον καὶ φυλακισθῇ ἐκεῖ ἕως οὗ ἀποδώσῃ τὸ εἰσπραχθὲν δῆθεν παρ' αὐτοῦ ἐπὶ πλέον ποσὸν τῶν 40.000 γροσίων, ἐὰν ἐκ τῶν ἀνακρίσεων ἀποδειχθῇ ἀληθῆς ἢ κατηγορία. Εὐτυχῶς αὕτη μὲν ἀπεδείχθη ψευδής ὁ δὲ Φιλόθεος ἐκηρύχθη ἀθῶος².

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως χρόνῳ ἐπαύθη μὲν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλόθεος διαταγῇ τοῦ Σουλτάνου καὶ ταῖς ἐνεργείαις τῶν κατηγόρων αὐτοῦ, διετάχθη δὲ ὑπὸ τοῦ Μ. Βεζύρου ἢ ἐκλογῇ διαδόχου αὐτοῦ. Οἱ κατήγοροι τοῦ Φιλοθέου εὗρον καὶ τὸν διάδοχον νεαρὸν ἱερομόναχόν τινα Νεόφυτον, ἐντελῶς ξένον πρὸς τὴν Κύπρον, ὃν τρεῖς μόνον Ἀρχιερεῖς, ἐκ τῶν 14 τότε ἐν ΚΠόλει εὐρισκομένων, ὁ πρῶν Τήνου καὶ Πρόεδρος Ἰμβρου Ἰωακείμ, ὁ Τήνου καὶ Ἄνδρου Μελέτιος καὶ ὁ Μελενίκου Ἰωαννίκιος, συνελθόντες τῇ 23 Φεβρουαρίου 1745 οὐχὶ ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ἀλλ' ἐν ναῷ τινι τοῦ Γαλατᾶ ΚΠόλεως, ἐφήφισαν. Σῶζεται δὲ τὸ «δίκαιον ὑπόμνημα τοῦ παραχωρήσει Θεοῦ γεγονότος Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Νεοφύτου ἐπὶ τῆς πατριαρχείας κυροῦ Παΐσιου», ἐν ᾧ χαρακτηριστικώτατα λέγεται «Τοὺς ὑπὸ τὸν ζυγὸν δουλείας δουλεύοντας καὶ τελοῦντας ἀνάγκη πᾶσα φέρειν γενναίως τὰ παρὰ τῶν κυρίων αὐτοῖς πραττόμενα· πολλῶ μᾶλλον οἱ κραταιοτάτῃ βασιλεῖ ὑποκείμενοι οὐδόλως δύνανται ἀντεπεῖν τοῖς βασιλικαῖς θεσπίσμασιν. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ ἡ κυριεύουσα ἡμῶν κραταιὰ βασιλεία τὸν μὲν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου κῆρ Φιλόθεον ἔξωσε τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης διὰ βασιλικοῦ ὀρισμοῦ, ὡς αὕτη ἔδοξε, φοβερά δὲ καὶ ἀφρευκτος βασιλικῆ (προσταγῆ) παρ' αὐτῆς ἐγένετο πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ τῷ προχειρισθῆναι ἀντ' ἐκείνου νέον Ἀρχιεπίσκοπον κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑποτύπωσιν, τούτου χάριν καὶ ἡμεῖς οἱ παρευρεθέντες.... συνεισελθόντες ἐν τῷ σεβασμίῳ ναῷ τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου τῶν Καφατιανῶν κατὰ τὸν Γαλατᾶν...πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν δσιώτατον ἐν

1. «Φῶς», σ. 299.

2. Κυπριανοῦ, ἐνθ' ἀγ. σ. 469 Hackett, ἐνθ' ἀν. σ. 217, μεταφρ. Χαρ. Παλαϊωάννου, Α, 289. Ὁ Hackett προσάγει καὶ σχετικὰς πληροφορίας τοῦ Ἀγγλοῦ περιηγητοῦ Driumphoni προφανῶς ἀνακριβεῖς.

Ἱερομονάχοις καὶ Νεόφυτον κτλ»¹. Βεβαίως καὶ ὁ Πατριάρχης Παΐσιος β' ὅστις καίτοι ἐναντιούμενος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκρίνῃ τὴν παράνομον καὶ ἀντικανονικὴν ἐκείνην ἐκλογὴν καὶ οἱ τρεῖς ἐκλέξαντες καὶ ψηφίσαντες τὸν Νεόφυτον Ἀρχιερεῖς προσέβησαν εἰς πρᾶξιν ἀξιοκατάκριτον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ χαρακτηρίζουσιν αὐτὴν ὡς τοιαύτην ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ὑπομνήματι, δι' οὗ ἐξεικονίζεται ἡ ἀφόρητος τουρκικὴ τυραννία, ἡ ἐπικαθημένη ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ὡς ἦτο ἀκόλουθον εἰ Κύπριοι δὲν παρεδέχθησαν τὸν παράνομον Νεόφυτον μεταδάντα ἀμέσως εἰς Κύπρον καὶ θελήσαντα τυραννικῶς νὰ ἐπιβληθῇ ἐπ' αὐτῆς, προσέβησαν δὲ καὶ οἱ Ἐπίσκοποι Κύπρου εἰς καθάρσεις τῶν δύο ἱερέων ψευδομαρτύρων καὶ κατηγορῶν τοῦ Φιλόθεου. Ἀλλὰ καὶ τὸ Πατριαρχεῖον ΚΠ. κατὰ Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1745 προσέβη εἰς καθάρσεις τοῦ οἰκτροῦ Νεοφύτου καὶ τῶν συνεργησάντων αὐτῷ, ἐν δὲ τῷ σχετικῷ πρὸς τοὺς Κυπρίους ἐγγράφῳ ὑπεδεικνύετο ὅτι βία καὶ δυναστεία τῶν τυράννων Τούρκων, ἐναντιουμένου τοῦ Πατριάρχου, ἐξελέγη ὁ Νεόφυτος, ὅστις εἰς τὰς ὑπεδείξεις τῶν ὀρθοφρονούντων ἐτι οὕτω δὲν ὀρίζεται ἡ ἐκλογὴ τῶν Ἀρχιερέων εἶπε «τόρα Χριστὸς δὲν ὀρίζει»². Ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσει εἰς Κύπρον τὸ ἐγγράφον τοῦτο ὁ Νεόφυτος ἀπέθανεν, ἀπαλλάξας τὴν Ἐκκλησίαν Κύπρου ἀνωμαλιῶν καὶ ταραχῶν. Ὁ δὲ Φιλόθεος, ἀναγνωρισθεῖσης καὶ ὑπὸ τῶν τούρκων τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ, ἔμεινεν ἀνενόγητος ἐν τῇ διακυβερνήσει τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, καίτοι τὰ ἐπεισόδια ταῦτα, σφοδρῶς ἐπὶ τὴν υγείαν αὐτοῦ ἐπιδράσαντα, ἐνέβαλον αὐτῷ νευρικόν τινα φόβον καὶ ταραχήν, ὧν οὐδαμῶς ἀπηλλάγη μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ³.

Καὶ οὕτως ἔχων ὁ ἀθλητὴς Φιλόθεος ἐξηκολούθει μεριμνῶν περὶ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ, ἐπειδὴ δ' ἐξηκολούθουν αἱ παρὰ τῶν Τούρκων καταπίσεις, ἕνεκα τῶν φόρων, τῷ 1752 ἀπεφάσισε μετὰ τῶν λοιπῶν Ἐπισκόπων Κύπρου, τοῦ Πάφου Ἰωακείμ, τοῦ Κιτίου Μακαρίου, τοῦ Κυρηναίας Νικηφόρου καὶ μετ' ἐγκρίτων Κυπρίων νὰ μεταβῇ πάλιν εἰς ΚΠολιν. Μὴ δυνηθεὶς ὁμως παρέμεινεν ἐν Βηρυτῷ. Οἱ δὲ λοιποὶ μεταβάντες παρεκάλεσαν τὴν κεντρικὴν Κυβέρνησιν νὰ ἐλαττωθῶσιν οἱ φόροι. Τὴν

1 *A. Π. Κεραμέως*, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη (κωδ. 338 φυλ. 112), Δ, 317 318. Πρβλ. *Κ. Δελικάνη*, ἐνθ' ἄν. Β, 581. J. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio* (προσθήκη L. Petit) X·X·III, 511. 5 2.

2 *A. Π. Κεραμέως*, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη (κωδ. 328 φυλλ. 105), Δ, 317. Πρβλ. *Κ. Δελικάνη*, ἐνθ' ἄν. Β, 582—4.

3 *Κυπριανοῦ*. ἐνθ' ἄν. σ. 469 Τῷ 748 ὁ Φιλόθεος καθήρεσεν ἱερέα τινὰ Ἠλίαν ὀνόματι. διότι ἐτόλμησεν νὰ ἱερουργήσῃ ἐν ᾧ χρόνῳ ἦτο ἀργός ὑπὸ τοῦ ἰδίου Ἐπισκόπου τοῦ Κιτίου Μακαρίου. *Χαρ. Παπαϊωάννου*, ἐν τῇ μεταφράσει τῆς ὑπὸ Hackett ἱστορίας Α, 291 292.

ἐνέργειαν ὅμως αὐτήν τῶν Κυπρίων ὁ Σουλτάνος ἐχαρρακτήρισεν ὡς ἀνταρσίαν, θεωρήσας δὲ αἰτίους αὐτῆς τὸν Πατριάρχην ΚΠ. Κύριλλον ε' (1748—51, 1752—57) καὶ τὸν Μ. Διερμηνέα τῆς Ὑ. Πύλης Ἰωάννην Καλλιμάχην διέταξε τὴν παῦσιν τοῦ Πατριάρχου καὶ τὴν ἐξορίαν τοῦ Διερμηνέως εἰς Τένεδον¹. Ἄλλ' ἡ κατάστασις τῶν Κυπρίων ἦτο οὕτως ἀφόρητος ὥστε ἡ ἐν ΚΠόλει Κυπριακὴ Πιεσθεία ἐξηκολούθησεν ὡς ἡδύνατο τὰς ἐνεργείας αὐτῆς καὶ κατώρθωσε τέλος νὰ προκαλέσῃ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὸν Μ. Βεζύρη, καθ' ἣν ἡ Κύπρος ἀπὸ τοῦ 1754 θὰ ἐπλήρωνε διαφόρους φόρους (μαϊχέτι, νεζούλι, χαράτζι) «δέκα χιλιάδες χαρτὰ καὶ ἐξηνταεξή, ἀπὸ εἰκοσιένα γρόσι καὶ μισὸν κατ' ἔτος» ἦτοι γρόσια 216,419 ἐν ὄλῳ, ἀσχέτως πρὸς τὴν αὔξησιν ἢ μείωσιν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς. Ταυτοχρόνως δὲ διὰ τῆς ἐπελθούσης αὐτῆς συμφωνίας ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ Μητροπολίται τῆς Κύπρου ἀνεγνωρίζοντο ὡς Ἐπίτροποι τοῦ λαοῦ (Κοτζαμπάσηδες), δυνάμενοι ἀπ' εὐθείας καὶ ἀφ' ὁδῶν ν' ἀναφέρωνται εἰς τὴν Ὑ. Πύλην διὰ τὰς αἰτήσεις καὶ τὰ παράπονα τοῦ λαοῦ. Ἡ λύσις αὕτη, καίτοι δὲν ἀπῆλασσε τὸν Κυπριακὸν λαὸν τοῦ δυσδαστάχτου βάρους τῶν φόρων, ἠὲ χαρίστησε τοῦς Κυπρίους διὰ τὴν τοῦλάχιστον ἐφ' ἧπαξ καθωρίσθη τὸ ποσὸν τῶν φόρων καὶ ἀνεγνωρίσθησιν ἔτι ἧπαξ ἐπισήμως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ Μητροπολίται ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ. Εἰδικώτερον διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλόθεου μετὰ ἐν ἔτος (1755) ἐξεδόθη σουλτανικὸν διάταγμα δρῶν τὸν φόρον τῶν μοναχῶν τῆς Κύπρου εἰς 4,000 γροσίων ἐν συνόλῳ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Μαχασίην τῆς νήσου οὐχὶ ὑπὸ τῶν Μονῶν ἀπ' εὐθείας ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν Μητροπολιτῶν, ἐξουσιοδοτηθέντων νὰ εἰσπράττωσι τοῦς φόρους².

Οὕτω, πρὸς καιρὸν, ἔληξε τὸ πολύχροτον τοῦτο ζήτημα τῆς Κύπρου, ὁ δὲ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλόθεος μεριμνῶν καὶ περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ ἐξέδωκε πρὸς τοῖς ἄλλοις τῷ 1754 «συνοδικὸν ἀφοριστικὸν γράμμα κατὰ τῶν μάγων καὶ τῶν αὐταῖς προσερχομένων»³, κατὰ Νοέμβριον δὲ τοῦ ἔτους 1757 ἔγραψε πάλιν γράμμα, συνυπογραφὲν καὶ ὑπὸ τῶν Μητροπολιτῶν Πάφου Ἰωακείμ καὶ Κιτίου Μακαρίου πρὸς τοῦς μοναχοὺς τῆς ἐν Ἀθῶ Λαύρας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἐν ᾧ ὑπομιμνήσκων τὴν προτέραν ἐκ ΚΠόλεως (1740) αἴτησιν περὶ ἀποστολῆς τῆς κάρτας τοῦ Μιχαὴλ Συνάδων καὶ λέγων ὅτι τότε δὲν ἡδυνήθη νὰ μεταβῇ εἰς Ἅγιον Ὄρος πρὸς παραλα-

1. Ἀθ. Ὑψηλάντου. Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσην, σ. 367.

2. Κυτρίανου, ἐνθ' ἄν. σ. 470. Φιλ. Γεωργίου, ἐνθ' ἄν. σ. 104, 105. «Φῶς» σ. 30 Hackett, ἐνθ' ὄν. σ. 218 Μετάφρασις Χαρ. Παπαϊωάννου, Α, 292—3.

3. «Φῶς», σ. 300.

θὴν αὐτῆς ἐπελήφθη νέας εὐκαιρίας πρὸς ἀνανέωσιν τῆς αἰτήσεως. Ὁ πρῶτον Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κύριλλος ε', ἐξέριστος ὢν εἰς Κύπρον ἀφέθη ἐλεύθερος νὰ μεταβῆ εἰς Ἅγιον Ὅρος. Ἰδῶν δὲ καὶ ὁ ἴδιος τὰς μεγάλας ἐκ τῆς ἀκρίδος καταστροφῆς προέτρεψε τὸν Ἀρχιεπίσκοπον νὰ ζητήσῃ τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἱεροῦ λειψάνου. Διὰ τοῦ Κρίλλου λοιπὸν γράφων ὁ Φιλόθεος ἐπαναλαμβάνει τὴν αἴτησιν καὶ παρέχει πᾶσαν ἐγγύησιν περὶ ἀσφαλείας τοῦ ἱεροῦ λειψάνου¹. Ἄλλ' ἄδηλον ἂν ἐπέτυχε τοῦτου.

Καθ' ὃ ἔτος ἔγραψε τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴν ὁ Φιλόθεος (1757) ἀναφέρεται λειτουργοῦσα Σχολὴ ἐν Λευκωσίᾳ², λέγει δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ Κυπριανὸς ὅτι φιλεπιστήμων διδάσκαλος ὢν «ἐστόλισε τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν μετὰ Σχολῶν ἑλληνικῆς καὶ Μουσικῆς καὶ διδασκάλων», ἐκτὸς δμως τῆς παρὰ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Σχολῆς ὑπῆρχον περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ἕτεραι Σχολαί, ὡς ἐν τῇ Μονῇ Κύκνου, ἐν ἣ φαίνεται ἐδίδασκε τότε ὁ περιφανὴς διδάσκαλος Ἐφραίμ ὁ Ἀθηναῖος, ὁ ὕστερον Πατριάρχης γενόμενος Ἱεροσολύμων (1766—1770), ἀντιπροσωπεύσας ἐν Κύπρῳ τὴν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Γένει ἀρξαμένην πνευματικὴν ἀναγεννησιν³. Μετὰ τὴν ἐν Ἀθήναις πρώτην παιδευσιν αὐτοῦ ὁ Ἐφραίμ ὑπὸ τὸν Ἀγάπιον Βουλισμόν συμπληρώσας τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Πάτμου προσεκλήθη περὶ τὸ 1748 εἰς Κύπρον καὶ διδάξας ἐν τῇ Μονῇ Κύκκου⁴ συνέγραψε πρὸς τοὺς ἄλλοις «σπουδῆ καὶ προτροπῆ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ Μονῇ Πατέρων κα' Γερόντων τῆ. Συνάξεως» τὴν ἱστορίαν καὶ περιγραφὴν τῆς Μοῆς, ἐκδόθεισαν τῷ 1751 ἐν Ἐτιῶν. Εἰς τῶν μαθητῶν τοῦ Ἐφραίμ ὁ Σεραφεῖμ Πισσάδειος, ἐν τῇ Μονῇ Κύκκου, ἦς ἀνεδείχθη πρωτοσύγκελλος καὶ ἀρχιμανερίτης ἐπεστάτησεν ἐν Ἐνετίᾳ ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων καὶ τῷ 1774 προχειρισθεὶς Μητροπολίτης Ἀγκύρας ἐξέδωκεν, ἐκτὸς τῆς περιγραφῆς τῆς Μοῆς Κύκκου, τελειοτέρας τῆς τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, σειρὰν συγγραμμάτων, ἐν αἷς καὶ τινὰ εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν μεταφράσας ἐξέδωκε δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων, χάριν τῶν τουρκοφώνων Ἑλλήνων τῆς Ἐπαρχίας αὐτοῦ⁵. Κύπριοι λόγιοι εἰργάζοντο ἐκτὸς τῆς Κύπρου

1. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΑ'. σ. 86. 87

2. Λεξικὸν τετραγλωσσον ὑπὸ Γεωργίου Κωνσταντινίδου, Ἐν Βενετίᾳ 1786, Προλεγόμενα, σ. 8.

3. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, σ. 645 ἔξ.

4. Μ. Παριάνικα, ἐνθ' ἄν. σ. 164 Α'. Ὑψηλάντου ἐνθ' ἄν. σ. 385. Κ. Σάθα, Νεοελλ. Φιλολογία, σ. 508. Κ. Καρναπᾶ, ἐνθ' ἄν. σ. 49 ἔξ.

5. Κ. Σάθα, Νεοελλ. Φιλολογία, σ. 515. 6. Ἐκθεσις τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπείας τοῦ Α'. Φιλολ. διαγωνισμοῦ σ. 176 ἔξ. Λύτοθι παρατίθεται ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου ἀθωοτικὸν γράμμα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1753.

ἰκανοί, ὡς ὁ ἱερομόναχος Ἰάκωβος, χρηματίας πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης, εἰδήμων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀνὴρ σοφὸς καὶ πεπαιδευμένος ἐν τε τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ἐν τῇ θεολογίᾳ καὶ γραμματικῇ τέχνῃ συγγράφας λόγους ἐγκωμιαστικούς εἰς τὸν Πρόδρομον¹. Ἐτερος λόγιος Κύπριος ὁ Γεδεῶν Ἀγιοταμίτης, ἐκτὸς ἄλλων συγγραμμάτων, ἐξέδωκε τῷ 1758 ἐν Λειψία τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου δ' καὶ τῶν Βυρτεμβεργείων θεολόγων ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Κριτικὴ τῆς ἀληθείας».

Περὶ δὲ τῆς τύχης τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλοθέου ἰδρυθεισῶν Σχολῶν ἐνδείξει τινας παρέχει σημεῖωμα τοῦ διδασκάλου Παρθενίου ἱερομόναχου ἐπὶ χειρογράφου Ἀκολουθίας τῶν ἁγίων Βαρνάβα καὶ Ἰλαρίωνος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1771, ὅπερ, πρὸς τοὺς ἄλλοις, περιέχει καὶ χαρακτηρισμὸν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ἐν αὐτῷ λέγει ὁ Παρθένιος ὅτι ἐχρημάτισε μαθητὴς καὶ ὑποδιδάσκαλος τῆς Σχολῆς, πιθανῶς ἐπὶ τοῦ διδασκάλου καὶ διευθυντοῦ αὐτῆς Ἐφραίμ, «ἔχων ἅπασαν τὴν φροντίδα τῆς τρίτης καὶ τελευταίας τάξεως τῶν ὁπαδῶν, παραδίδων καὶ ἀναπτύσσων τὰ ἀνήκοντα καὶ ἀρμόζοντα τούτοις μαθήματα, φέρων ἔτι καὶ ἅπασαν τὴν τοῦ τεχνολογεῖν φροντίδα καὶ μέριμναν τῶν σχολαστῶν καὶ τροφίμων ἀπάντων, ὑψηλῶν τε καὶ χθαμαλῶν, τῶν οὐκ ὀλίγοις καμῆτοις ἰδρῶσι τε καὶ πόνοις καταγινομένων ἑλληνικοῖς καὶ ἀπροσμάτικοῖς μαθήμασιν ἀσχοιμένοις, ἐπιμελούμενος ὁσημέραι ἀδιακρίτως». Ἐκ τῶν ἐνδείξεων τούτων καταφαίνεται ὅτι ἡ Σχολὴ τῆς Κύπρου περιεῖχε τρεῖς τάξεις καὶ ὅτι εἶχεν οὐ μόνον ἐξωτερικούς ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικούς οἰκοτρόφους μαθητάς. Ὁ διδάσκαλος Παρθένιος προστίθει ἐν τῷ σημειώματι αὐτοῦ, «τινὶ τῶν εὐλαδῶν καὶ φιλοθέων ἀνδρῶν καὶ οὐ πολλοστῷ ταῖς φρεσὶν ἐν ὑπηρεταῖς τοῦ πνεύματος ἐντυχῶν, μέγας καὶ ὑψηλὸς τοῖς ἔμοις ὑπάρχων ἀγαπητοῖς, οὐ καὶ ἡ κλήσις προφητικῇ, Ἰεζεκιὴλ γάρ, ἀδελφιδοῦς ὑπάρχων τοῦ μεγίστου ἤρωος κυρίου Φιλοθέου ἀρχιπολιμένος Κύπρου χρηματίσαντος τοῦ περιβοήτου καὶ ἐξακουσμένου τοῖς πᾶσι κατὰ τε διδασκαλίαν καὶ σοφίαν καὶ σύνεσιν κατὰ τε τὸ πρᾶν καὶ ἰλαρὸν καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ πτωχοὺς ἡμερόν τε καὶ κόσμιον καὶ δεκτικὸν καὶ τὴν πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὠραιότητα, ἀμίμητος τοῖς πᾶσιν ὡς ἀληθῶς καὶ ἀσύγκριτος»².

δι' οὗ ὁ Σεραφεῖμ Πισσίδειος ἀπαλλάσσεται τῆς κατ' αὐτοῦ ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον ἐπενεχθείσης καθαιρέσεως.

1 *Μελετίου* Ἀθηνῶν, Ἐκκλῆσ. Ἱστορία (προσθήκη Βενδότη) Δ, 146. Γ. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν θέατρον, σ. 348. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία σ. 595.

2 *Νικοδήμου* Ἐπισκόπου Σαλαμίνοσ (νῦν Κιτίου), Πότε ἰδρύθησαν αἱ πρῶται Σχολαὶ ἐν Κύπρῳ «Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυξ» Ζ, 1917, σ. 568.

Τοιοῦτο, τῷ ὄντι ἦτο ὁ Φιλόθεος ἀλλὰ παθὼν ὡς εἶδομεν τὴν ὑγίαν ἐπανελημμένως ὑπέβαλεν ἀπὸ τοῦ θρόνου παραίτησιν ὅπως ἐφησυχάσῃ. Οἱ Ἀρχιερεῖς ὁμοῦ καὶ οἱ πρόκριτοι δὲν ἐδέχοντο αὐτήν, διάσαντες αὐτὸν καὶ ἄκοντα νὰ παραμείνῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Δυστυχῶς δὲ ὡς μανθάνομεν ἐξ εὐχαριστηρίου γράμματος τῶν Κυπρίων πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1759 ἐγένετο πάλιν ἀπόπειρα ἄρπαγῆς τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου, ἀποκρουσθεῖσα διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Μ. Ἐκκλησίας¹. Ἀλλὰ κατὰ Ἰούνιον τοῦ ἔτους ἐκείνου ὑποβαλὼν ὁ Φιλόθεος ὀριστικὴν παραίτησιν, ἐτελεύτησε τῇ 1 Ἰουλίου 1758 τὸν βίον².

Ἀναμφιβόλως ὁ Φιλόθεος ὑπῆρξεν εἰς τῶν διαπρεπεστέρων Ἀρχιεπισκόπων Κύπρου καὶ λόγῳ τῆς μορφώσεως καὶ λόγῳ τῆς πολυμεροῦς αὐτοῦ ὡς Ἀρχιεπισκόπου δράσεως, ἣ δὲ ἀρχιερατεία αὐτοῦ ἀποτελεῖ σπουδαιότατον σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου. Ὑπάρχει εἰδησις, καθ' ἣν «ἡ ἀρετὴ τοῦ Ἐφραίμ εἰς τοσοῦτον σέβας καὶ ἀγάπην τοὺς Κυπρίους ἐφείλκυσεν ὥστε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχιερέως αὐτῶν, πάντες ὁμοθυμαδὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῆς περιφήμου ταύτης νήσου ἐξελέξαντο. Ἀλλ' αὐτὸς πρῶτος καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ ὧν ἀπέπειε τὸ πρόβλημα καὶ λάθρα ἐκεῖθεν φυγὰς εἰς Ἱερουσαλὴμ ὄχουτο καὶ τὰ ἐκεῖσε ἀσκητήρια κατέλαβεν»³. Τὸ δευτέρον μέρος τῆς πληροφορίας ταύτης δὲν εἶναι ἀκριβές, διότι ὁ Ἐφραίμ ἐφυγεν ἐκ Κύπρου τῷ 1761, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι κατὰ τὰς ἐπανελημμένας παραιτήσεις τοῦ Φιλοθέου οἱ Κύπριοι ἐστράφησαν πρὸς αὐτὸν ὡς ἀντάξιον ἐκείνου διάδοχον. Οἷχ ἦτο ὁ Ἐφραίμ δὲν ἐδέχθη, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ τελευταία ὀριστικὴ παραίτησις τοῦ Φιλοθέου ἐγένετο «ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀρχιμανδρίτην κ.κ. Παΐσιον» κατὰ τὸν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ τῆς Κύπρου σωζόμενον κώδικα τῶν ὑπομημάτων τῆς ἐκλογῆς τῶν Ἀρχιεπισκόπων⁴.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παΐσιος.

Ὅντος δὲ μετὰ τὴν ὀριστικὴν παραίτησιν τοῦ Φιλοθέου ἐκλεγείς χειροτονήθη Ἀρχιεπίσκοπος τῇ 4 Ἰουλίου 1759 ὁ Παΐσιος (1759—1766), ὅστις ἐπὶ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ὡς ἀρχιμανδρίτης διηκόνησε τῇ Ἐκκλησίᾳ Κύπρου ἐπὶ τῶν Ἀρχιεπισκόπων Σιλδέστρου καὶ Φιλοθέου. Ὁ Παΐσιος ἐκ Κοιλανίου τῆς Ἐπαρχίας Κιτίου ὁρμώμενος ἦτο ἀνὴρ ἐλλόγιμος, μεγαλοπρεπῆς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ὀξύς καὶ

1. Κ. Δελικάνη, ἐνθ' ἄν. Β. 586—589.

2. «Φῶς», Α, 301 ἴδε αὐτόθι σ. 301, 302 ἀναγραφὴν τῶν ἐγγράφων τοῦ Φιλοθέου. Κυπριακὰ Χρονικά, Β'. Ἐν Λάονακι 1924, σ. 157.

3. Γ. Ζαβίρα, ἐνθ' ἄν. σ. 300.

4. Ἀπόσπασμα ἱστορικοῦ ἐγγράφου περὶ τοῦ τρόπου ἐκλογῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, «Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυξ» ΣΤ, 1916, σ. 419.

ἐμπειρος κυβερνήτης, ὡς χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ συγχωριῶν αὐτοῦ ἀρχιανδρίτου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ χρονεγράφου Κυπριανοῦ¹.

Ἡ δράσις τοῦ Παΐσιου ὑπῆρξε σπουδαία καὶ ἐπωφελεστάτη κυρίως πρὸ τῆς ἐκλογῆς εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον, διότι, εὐστυχῶς, ὡς Ἀρχιεπίσκοπος εἰργάσθη μόνον ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη καὶ ταῦτα διήλθεν ἐν διηνεκῇ ἀγωνίᾳ. Κατ' αὐτὰ κράτιστον ἔσχε συνεργάτην τὸν ἐν Λευκωσίᾳ διδάσκοντα Ἐφραίμ τὸν Ἀθηναῖον, ὅστις εὐλικρινεστάτην καὶ ἀμέριστον παρέσχεν αὐτῷ πολύτιμον συνεργασίαν καὶ ὑποστήριξιν². Μηνάς τινος μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Παΐσιου, ἦτοι κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1759, κατέλαβε τὴν νῆσον δεινῶς καὶ φθοροποιῶς λοιμῶς, καθ' ὃν ἐφθάρη τὸ 1)3 τῶν κατοίκων καὶ χωρῖα δλόκληρα κατεστράφησαν. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Παΐσιος κατέφυγεν εἰς τὴν θείαν ἀντίληψιν, προαποστείλας ἤδη πρότερον ἐτι ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς εἰς ἅγιον Ὅρος τὸν Ἐφραίμ, ἵνα κομίση τὴν κάραν τοῦ ἁγίου Μ:χαλῆ Ἐπισκόπου Συνάδων «κατ' ἐξαίρετον χάριν ἀποδοκτικὴν τῶν ἀκριδῶν, φθοροποιῶν τῶν σπερμάτων καὶ πάσης γλώσσης, ἐξ ὧν μαστίζεται ἡ Κύπρος κατ' ἔτος»³. Περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς εἶχε μεριμνήσει, ὡς εἶδομεν, ὁ πρ. Κπόλεως Κύριλλος ε'. ἐκ Κύπρου μετρῶς εἰς Ἅγιον Ὅρος. Περὶ τούτου δὲ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παΐσιος τῇ 20 Φεβρουαρίου ἔγραψε πρὸς τὸν ἐν Ἱεροσολυμοῖς διαπρεπέστατον Διδάσκαλον Ἰάκωβον τὸν Πάτριον περιγράφας ἅμα καὶ τὰ δεινὰ τῆς λοιμικῆς νόσου, τὰ ἐξῆς «τὰ νῦν ἀπομακρυσμένοι (ἐσμέν) τῆς Λευκωσίας, πρὸ καιροῦ, φερόμενοι ὡς ἡμίθνητοι τῆδε κάκεισε, διὰ τὸ τῆς φθοροποιῦ διαδοθέν ἐν ταύτῃ τῇ Λευκωσίᾳ τῆς πανώλους νόσημα, ἀπὸ τὰς ἀρχὰς σχεδὸν τοῦ παρελθόντος Δεκεμβρίου μηνός. Καὶ ἔκτοτε καὶ ἕως τοῦ νῦν θερίζει ἀνηλεῶς τοὺς τῶν ἐξωθεν μάλιστα, κατασποράδην καὶ παρὰ τοὺς τῶν ἡμετέρων. Πολλοὶ δὲ τούτων διεσπάρησαν εἰς μέρη τοῦ τόπου διάφερα ἀγκαλὰ καὶ διεδόθη εἰς πολλὰ τοῦ τόπου χωρῖα. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Λάρνακι καὶ εἰς τὴν Σκάλαν ταύτης περικλεισθέντων ὁλονῶν τῶν παπιστῶν καὶ ὀρθόδοξων τῶν εὐπω φυγόντων καὶ ὁ Θεὸς γένοιτο ἕλεως ἡμῖν ἅπασι δι' εὐχῶν τῆς. Ἐχει ἴσως τὴν πληρσαφίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐντεῦθεν φυγῆς τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου, ὅτι δηλαδὴ μετὰ γνώμης κοινῆς ἐστάλη μὲ ἀνθρώπους καὶ μὲ γράμματα εἰς τὸ ἅγιον ὄρος τοῦ Ἀθῶνος διὰ τὴν τοῦ ἐν ἁγίοις Μ:χαλῆ Συνάδων ἱερὰν κάραν, προὔποσχεθεῖσαν τὴν ταύτης

1. Κυπριανοῦ, ἐνθ' ἄν. σ. 471. 481.

2. Τὴν πρὸς τὸν Ἐφραίμ σχετικὴν Βιβλιογραφίαν ἴδε, ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, σ. 645. Πρὸβλ. Γ. Σακελίωτος Ἀνακοινώσεις περὶ τοῦ Ἀθηναίου Πατριάρχου Ἐφραίμ, ἐν Δ. Γρ. Καμπούρογλου Μνημείois τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, Β, 233 ἔξ.

3. Κυπριανοῦ. Ἱστορία χρονολογικὴ σ. 471.

ἀποστολὴν προτροπῇ τε καὶ μεσολαβήσῃ τοῦ πρώην ΚΠόλεως κυρίου Κυρίλλου, ζητησάντων ὁμοῦς τῶν τῆς μεγίστης Λαύρας ὁσίων Πατέρων ἀνθρώπους τοῦ τόπου μὲ γράμματα ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ἐξωθεν, ἡγεμόνος τε, δηλαδή, κριτοῦ καὶ τιῶν ἐγκρίτων, ἅπερ καὶ ἐλάβομεν. Καὶ ἀνεχώρησε λοιπὸν ἡ λογιότης του μετὰ τῶν διορισθέντων ἀνθρώπων ἐκ ταύτης τῆς ἀρχῆς τοῦ παρελθόντος Ὀκτωβρίου»¹. Ἐπιστρέψαντα ἐξ ἁγίου Ὄρους τὸν Ἐφραίμ ἀπεφάσισε ν' ἀποστείλῃ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος εἰς ΚΠολιν μετὰ τοῦ Μητροπολίτου Κιτίου Μακαρίου, τῇ ἀδελφῇ τοῦ διοικητοῦ τῆς νήσου Κασίμ Ἀγᾶ, ἵνα ζητήσῃ τὸ ἔλεος τῆς τουρκικῆς Κυβερνήσεως καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τινος φόρου, πλεόν τοῦ ὀρι-
σμένου ἐπιβαλλομένου ἐκάστοτε ὑπὸ τοῦ Βεζύρου².

Ἡ πρεσβεία αὕτη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Παΐσιου μετέβη εἰς ΚΠολιν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 1760, κομίζουσα ἐπίσημα γράμματα ἐκ τῆς νήσου, συντόμως δ' ἐργασθεῖσα ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Ἐξεδόθησαν δὲ τῷ ἔτει ἐκείνῳ (1760) Πατριαρχικὰ καὶ συνοδικὰ σιγίλλια ἐπικυρω-
τικὰ τῶν σταυροπηγιακῶν δικαίων τῶν Μονῶν Μαχαρᾶ καὶ Κύκκου³. Ἄλλ' ἐν ΚΠόλει ἐβυσσοδομοῦντο τότε κακὰ ἐναντίον τοῦ Ἀρχιεπισκό-
που Κύπρου Παΐσιου, ἅτινα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προλάβωσιν ὁ Κιτίου Μητροπολίτης καὶ ὁ διδάσκαλος Ἐφραίμ, ἐξ ἐπιστολῆς δὲ αὐτοῦ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Παΐσιου μαθάνομεν ὅτι ὁ Ἐφραίμ μετὰ τοῦ Κιτίου Μακαρίου μετέβησαν εἰς ΚΠολιν διὰ τὸ ζήτημα τοῦ φόρου καὶ ὁ μὲν Μακάριος, μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν νή-
σον, ἔμεινε δὲ ὁ Ἐφραίμ ἐν ΚΠόλει, ἕνεκα τῶν ἐναντίον τοῦ Ἀρχιεπι-
σκόπου ραδιουργιῶν, αἵτινες ἠγάγον εἰς μέσον καὶ τὸν Κυπριανόν. Περὶ
τούτων ἔγραφεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παΐσιος τῇ 28 Φεβρουαρίου 1761
πρὸς τὸν Ἰάκωβον Πάτριον εἰς Ἱερουσαλήμ, πρὸς τοὺς ἄλλοις, καὶ τὰ
ἐξῆς «τινὲς τῶν ἡμεδαπῶν κακεντρεχεῖς καὶ φιλοτάραχοι, φυγάδες ὄντες
καὶ εἰς Βασιλεύουσαν διατρίβοντες, μετὰ ἐξάμνηον τῆς ἀρχιερατείας
ἡμῶν, ἐβάλλθησαν ἀγωνιζόμενοι, χωρὶς αἰτίας τινός, ταραξάι καὶ δια-
σεῖσαι τὴν ἁγίαν ταύτην Ἐκκλησίαν, ἔχοντες ὄργανον καὶ μέσον,
ὡς ἐγνώσθη ὑστερόν τινα Γερμανὸν ἀγιοσάφειτον Κύπριον, κριθέντα παρ'
αὐτῶν καὶ ζητηθέντα δι' ἀρχικὸν σκοπόν. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ δὲν εἰση-
κούσθησαν τότε εἰς τὴν ὑψηλὴν καὶ κραταιοτάτην Πόρταν χωρὶς ἐξετά-
σεως ἐφησύχασαν, καὶ ἐστάθησαν ἔκτοτε ἐνταῦθα βασιλικὸς ὄρισμός μετὰ
τοῦ νέου ἡγεμόνος πρὸς ἐξέτασιν τῆς ἀληθείας, ἥτις καὶ φανερωθεῖσα
πρὸς ἀθώωσιν τὴν ἡμῶν καὶ δῆλωσιν τῆς ἐκείνων ραδιουργίας ἐστάθησαν

1. Ἀνέκδοτα Κυπριακὰ ἔγγραφα τοῦ ιη' αἰῶνος. Ἐν Ἀμμοχώστῳ (Ἱερο-
σολύμοις) 1904, σ. 28. 29.

2. Κυπριανοῦ, Ἱστορία χρονολογικὴ σ. 471.

3. Mansi, ἔν ἄν. XXXVIII, 676. *M. Γεδεών*, Πατριαρχικοὶ πίνακες,
σ. 652.

ἀναφοραὶ τοιαῦται ἐκτοτε καὶ δεχθεῖσαι ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πόρτας ἐκυρώθησαν πρὸς τὸ ἐξῆς ἀνενόητον, οὐ μὴν δὲ καὶ ἀζημίως, περιπόθητε. Καὶ αὖθις οἱ κακεντρεγεῖς ἐκεῖνοι, εὐρόντες μετὰ τὸν Γερμανὸν ἀπὸ Ἀμασειᾶς τινὰ Γαβριήλ, ὠργάνωσαν αὖθις τὰ τῆς κακοβουλίας των. Δυσχεροστηθέντες καὶ ἐξ ἐκείνου ἐφάνησαν ζητοῦντες τὸν διδάσκαλον κύρ Ἐφραῖμ, ἐκεῖσε πεμφθέντα μετὰ τοῦ συναδελφοῦ Μητροπολίτου Κιτιαίων μετ' ἀναφορᾶς διὰ τινὰ τοῦ ἐλευνοῦ τόπου βοήθειαν, ἕνεκεν τῆς ἥς ὑπέστη φθορᾶς ἀπὸ τῆς θλαθρίου πανώλους. Καὶ γενομένης σὺν Θεῷ τινος τῶν χρεῶν συγκαταβάσεως ὁ μὲν συναδελφὸς Κιτιαίων ἦλθεν ὑγιαίνων πρὸ ἡμερῶν, ὁ δὲ διδάσκαλος διὰ τὰ ἅπερ ἐφημεν αἴτια, ἔμεινεν ἐκεῖσε, ἀγνοοῦντας ἔτι τὸ ἀποδησόμενον τῶν πραγμάτων. Θεὸς ὁμῶς δυνατός, εἰς ὃν καὶ ἐλπίζομεν. Ταῦτα πάσχομεν καὶ ἐξ οἰκείων μάλιστα, τῶν καὶ πολλάκις εὐεργετηθέντων παρ' ἡμῶν, καὶ πρὸ ταύτης τῆς ἥς ἐλάβομεν μεγίστης ἀξίας»¹. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συναγομεν τὰ ἐξῆς γεγονότα αὐθεντικῶς κυρούμενα ὑπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Παΐσιου. Ἐξ μῆνας μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ παρουσιάσθησαν ἀντιδράσεις κατ' αὐτοῦ παρὰ Κυπρίων τινῶν, ἀνθρώπων εὐεργετηθέντων ἄλλοτε ὑπ' αὐτοῦ, οἳτινες ἐν Κηπόλει εὐρισκόμενοι εἰργάσθησαν πρὸς ἐκθρονισμόν τοῦ Παΐσιου. Οἱ τὸ θεοκατάκριτον τοῦτον ἔργον ἀναλαβόντες σκοπὸν εἶχον νὰ ἐκλέξωσιν ὡς Ἀρχιεπίσκοπον Γερμανὸν τινὰ Ἀγιοταφίτην, τῷ γένει Κύπριον. Ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις διατάξασα ἐν Κύπρῳ ἐξέτασιν τῶν κατηγοριῶν ἐξέδωκε τὰ μάλιστα εὐνοϊκὸν ὑπὲρ τοῦ Παΐσιου διάταγμα κομισθὲν εἰς τὴν νῆσον ὑπὸ νέου διοικητοῦ αὐτῆς. Ἐθεώρησεν εὐτύχημα ὁ Παῖσιος ὅτι ἡ ἐξέτασις τῆς ὑποθέσεως αὐτοῦ καὶ ἡ ἐπακολούθησασα ἀθώωσις ἐγένοντο ἄνευ χρηματικῆς δαπάνης. Ἀλλὰ καὶ πάλιν τῷ 1761, ὅτε ἠύρισκετο ἐν Κηπόλει ἡ ἐκ τοῦ Κιτίου Μακαρίου καὶ τοῦ διδασκάλου Ἐφραῖμ Ἐπιτροπὴ, διενηροῦντο κακὰ κατὰ τοῦ Παΐσιου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ἐκλέξαι Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου Γαβριήλ τινὰ, πρόην Ἀμασειᾶς Μητροπολίτην. Ὁ Ἀθανάσιος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης, συμπληρῶν τὰς εἰδήσεις ταύτας τοῦ Παΐσιου, πληροφορεῖ ὅτι τὰς κατὰ τοῦ Παΐσιου ραδιουργίας ὑπεστήριξεν ἀρχιτέκτων τις Κωνσταντῖνος διὰ τινος τούρκου Ἀλλῆ, εἰς ὃ οἱ Κύπριοι πολέμιοι τοῦ Παΐσιου ὑπεσχέθησαν πολλὰ χρήματα (40 πούγγεϊα) διὰ τὴν καθάρσιν τοῦ Παΐσιου.² Ὁ Κιτίου καὶ ὁ Ἐφραῖμ ἀντέπραξαν κατὰ τῶν πολεμίων τοῦ Παΐσιου, καὶ ἐνῶ ἀπῆλθεν ἤδη ὁ Μακάριος ἔμεινεν ὁ Ἐφραῖμ, ἕνεκα τοῦ ζητήματος τούτου. Καὶ ὁ μὲν Παῖσιος λέγει ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἰάκωβον ἐπιστολῇ ὅτι οἱ πολεμοῦντες αὐτόν, δυσχεροστηθέντες κατὰ τοῦ ὑποψηφίου αὐτῶν Γαβριήλ «ἐφάνησαν ζη-

1. Ἀνέκδοτα Κυπριακὰ ἔγγραφα τοῦ 17^{ου} αἰῶνος σ. 34. 35.

2. Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, σ. 385. 390.

τοῦντες τὸν διδάσκαλον κὺρ Ἐφραίμ», ὁ δὲ Ὑψηλάντης ρητῶς λέγει «βιάζει ὁ Ἀλῆς τὸν Ἐφραίμ νὰ δεχθῆ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν καὶ νὰ τὸν πληρώσῃ τὰ 40 πουργετα· φεύγει ὁ Ἐφραίμ. Ὅθεν πέμπεται εἰς τὴν Κύπρον ὁ διάκονος Κυπριανὸς διὰ νὰ γένη Ἐπίσκοπος καὶ νὰ πληρώσῃ τῷ Ἀλῆ τὰ 40 πουργετα καὶ φεύγει εἰς τὴν Βηρυτὸν ὁ διωκόμενος Παΐσιος». ¹ Ἡ εἰδησις λοιπὸν τοῦ Παΐσιου ὅτι ὁ Ἐφραίμ ἔμεινεν ἐν ΚΠόλει πρέπει νὰ ἐξηγηθῆ ἐν ταύτῃ τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ἔμεινεν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ βιαζόμενος οὐχὶ δὲ διότι συνεμερίζετο τὰς κακὰς διαθέσεις τῶν ἐχθρῶν τοῦ Παΐσιου, ἀλλῶς τε καὶ ὁ Ὑψηλάντης λέγει ὅτι ἔφυγεν ἐκ ΚΠόλεως ἀπροστέργων τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς Ἀρχιεπισκόπου. Περαιτέρω θὰ ἴδωμεν ἐπιστολὴν τοῦ Παΐσιου πληροφοροῦσαν ὅτι ὁ Ἐφραίμ ἔφυγεν εἰς Κύπρον ἵνα ἐργασθῆ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ Κυπριανοῦ εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι βραδύτερον μετέβη πάλιν εἰς Κύπρον, ἐργασθεὶς ὑπὸ τὸν Παΐσιον ὡς διδάσκαλος, μετὰ πενταετίαν δ' ἐξελέγη Πατριάρχης Ἱεροσολύμων. Αἱ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Παΐσιου εἰδήσεις περὶ τῆς εἰς Κύπρον ἐπανόδου τοῦ Κιτίου Μακαρίου μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ εἰς ΚΠολιν μετὰ τοῦ Ἐφραίμ ἀποδεικνύουσιν ἀνακριθῆ τὴν εἰδησίην τοῦ Χρονογράφου τῆς Κύπρου Ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ, λέγοντος ὅτι «οἱ ἀπεσταλμένοι δὲν εἰσηκούσθησαν». ² Εἶνε λοιπὸν βέβαιον ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοῦ Κιτίου καὶ τοῦ Ἐφραίμ ἐπέτυχεν, ὡς πρὸς τοὺς φόρους δὲν κατέστη ὁμοῦ δυνατόν νὰ προλάβωσιν οὗτοι τὴν δυσμενῆ ἀπόφασιν κατὰ τοῦ Παΐσιου, ὅστις προλαβὼν ἔφυγεν ἐκ Κύπρου εἰς Βηρυτὸν, ἀναβάς καὶ εἰς τὸν Αἶβανον, ὑπὸ ἀνεξάρτητον τοῦρκον πασᾶν διατελοῦντα, ἵνα ἐκεῖ εὐρίσκηται ἐν ἀσφαλείᾳ. Οὕτω δὲ ἤρξατο μεγάλη καὶ πολυθρήνητος ἀνωμαλία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κύπρου, ἧς αἴτιος ὑπῆρξεν ἀτυχῶς ἄριστος κληρικός, ὁ Κυπριανός.

Κύπριος τὴν πατρίδα ὁ Κυπριανὸς συνεδέθη πρὸς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, ἐπὶ μικρὸν, ὡς ἐψηφισμένος Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, ἀλλ' ἔδρασε κυρίως ὡς Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Ἄγνωστον εἶνε κατὰ ποῖον ἔτος ἐγενήθη ἐν Κύπρῳ, ἀλλ' ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι τῷ 1753 διορίσθη Διδάσκαλος, ἐπομένως ὅτι ἦτο τοῦλάχιστον τριακοντούτης καὶ τῷ 1763 ἐξελέγη Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ἄγων τοῦλάχιστον τὸ 40 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐγενήθη κατὰ τὴν τρίτην δεκαετηρίδα τοῦ ιη' αἰῶνος, περὶ τὸ 1723.

Μετὰ στοιχειώδη παιδείusin, ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι πιθανῶς, μετέβη εἰς Πάτμον καὶ εἰσήχθη εἰς τὴν ἐν αὐτῇ Ἀκαδημίαν ἰδρυθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 1712—1713 ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς Διδασκάλου Μακαρίου τοῦ Πατμίου (†1737), οὗτινος καὶ ἠκροάσθη ὁ Κυπριανός, κατὰ πᾶσαν

1. Α. Ὑψηλάντου, ἐνθ. ἀν. σ. 390.

2. Κυπριανοῦ, Ἱστορία χρονολογική, σ. 472.

πιθανότητα, ἂν μετέβη εἰς Πάτριον πρὸς τὸ 1737. Μετὰ τὸν Μακάριον ἐδίδαξεν ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Πάτριου ὁ Γεράσιμος ἐπὶ ἔν ἔτος (1737—1738) εἶτα δ' ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὁ Βασίλειος Κουταλιανός. Πιθανῶς λοιπὸν καὶ οὗτοι ἐχρημάτισαν Διδάσκαλοι τοῦ Κυπριανοῦ. Τῷ 1742 διωρίσθη ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις (†1806) Σχολάρχης τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Σχολῆς, πιθανῶς δὲ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο μετέβη εἰς Σχολὴν ταύτην ὁ Κυπριανός, ἀριστα καταρτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Διδασκάλου αὐτοῦ Εὐγενίου Βουλγάρως, μεθ' οὗ ἰδιαζόντως συνεδέθη. Ὅτε δὲ τῷ 1753 προσεκληθῆθαι ὁ Βούλγαρις ὡς Σχολάρχης τῆς ἐν ἁγίῳ Ὁρει Ἀκαδημίας μετέβη ἐκεῖ καὶ ὁ Κυπριανός, μᾶλλον ὡς βοηθὸς τοῦ Διδασκάλου αὐτοῦ. Δυστυχῶς δὲν εἰργάσθη οὗτος ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ Σχολῇ ἐκείνῃ, ἴσως δὲ πρὸ αὐτοῦ ἔξ ἁγίου Ὁρους ἀπήλθεν ὁ Κυπριανός, ἔνεκα ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν τῆς Ἀκαδημίας, ἀ; μίτην προσεπάθησε νὰ κατασταλεῖ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις. Ἐξ ἁγίου Ὁρους εἰς ΚΠολιν μεταβάς ὁ Κυπριανός ἐπὶ Πατριάρχου Κυρίλλου ε' τὸ β' πατριαρχεύοντος (1752—1757) διωρίσθη Διδάσκαλος τῆς ἐν Ξηροκρήνῃ Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, φέρων τότε καὶ τὸν ἱερατικὸν βαθμὸν τοῦ Διακόνου.¹

Αἱ ὀλίγισται αὐταὶ εἰδήσεις περὶ τοῦ προτέρου βίου τοῦ Κυπριανοῦ διαφωτίζονται ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ Χρονογράφων, ὁ δὲ Σέργιος Μακραιὸς χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς «ζηλωτὴν τῶν ὀρθῶν δογμάτων, ἐπιστήμονα τῶν Θεῶν Γραφῶν καὶ τῆς ἔξω σοφίας ἔμπειρον, συνετόν, μεγαλόφρονα, γενναῖον, ἀπκράτρεπτον καὶ βίον τὸν πάντα ἡσυχημένον καὶ τῇ κατ' ἀρετὴν πράξει ἐπίδηλον, ἄμωμον ἐν πᾶσι καὶ ἀδιάδλητον, φιλοσοφώτατον διδάσκαλον»². Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος δὲν φαίνεται ὑπερβολικὸς, καίτοι ἐπὶ τὸ ρητορικώτερον ἐκτεθειμένος, διότι βραδύτερον καὶ ἡ

1. *Κωνσταντίου Α.* τοῦ ἀπὸ Σιναίου Πατριάρχου Κ)πόλεως, Βιογραφία καὶ συγγραφαὶ αἱ ἐλάσσονες, ὑπὸ Θ. Ἀριστοκλέους, Ἐν Κ)πόλει 1866, σ. 160. *Γ. Ζαβίρα*, Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν θέατρον, ἔκδ. Γ. Κρέμου, Ἐν Ἀθήναις 1872, σ. 393. 394. *Κ. Σάθα*, Νεοελληνικὴ φιλολογία, Ἐν Ἀθήναις 1867, σ. 512. *Α. Πασχάλη*, Ματθαῖος ὁ Ἄνδριος Πάπας καὶ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης γῆς Αἰγύπτου, Ἐν Ἀθήναις 1901, σ. 67 σημ. 1. *Κ. Οἰκονόμου*, Ἀπαρίθμησις τῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας, «Πανδώρα», 1864, σ. 599. Ἡ εἰδησις τοῦ Κωνσταντίου ὅτι εἰς ἅγιον Ὁρος μετέβη ὁ Κυπριανός ὡς μαθητῆς καὶ τοῦ Οἰκονόμου ὅτι ὁ Κυπριανός μετέβη εἰς ἅγιον Ὁρος μετὰ τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου δὲν εἶνε ἀκριβεῖς Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Βουλγάρως πρὸς τὸν Κυπριανὸν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1753 καταφαίνεται ἡ μεγάλη ἀξία τοῦ ἀνδρός, Περιοδ. «Θεατῆς» Ἀθήναι 1837, ἀριθμ. 16, σ. 11—16.

2. *Σεργίου Μακραιίου*, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία παρὰ Κ. Σάθα Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη Γ, 255.

Μεγάλη Ἐκκλησία ἐπισήμως ἐχρηκτῆρισε τὸν Κυπριανὸν ὡς τοιοῦτον Ἀτυχεσιτάτη ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἀνάμιξις αὐτοῦ εἰς τὸ Κυπριακὸν ζήτημα.

ὑπὸ ποίας συνθήκας ἐξελέγη ὁ Κυπριανός, μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἐφραίμ ἐκ ΚΠπόλεως, καὶ ὑπὸ ποίαν ἰδιότητα μετέβη εἰς Κύπρον ἐξηγεῖ ὁ Χρονογράφος Κυπριανός, ἐσφαλμένως μὲν μεταδώσας τὰ ἐν ΚΠπόλει συμβάντα καλῶς ὅμως δυνάμενος νὰ γνωρίζῃ τὰ ἐν Κύπρῳ. Κατὰ τὰς εἰδήσεις αὐτοῦ ὁ Κυπριανός, διάκονος τότε ὢν καὶ οἰκοδιδάσκαλος (αἰδιδάσκαλος ἐν οἴκῳ εὐγενῶν) ἀφ' οὗ πρότερον ἐδίδασκεν, ὡς εἶδομεν, ἐν τῇ ἐν Ξηροκρήνη Πατριαρχικῇ Ἀκαδημίᾳ, ἐδέχθη φαίνεται τὰς προτάσεις τῶν ἐχθρῶν τοῦ Παΐσιου ὅπως ἐκλεγῆ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, ὑπὸ τὸν ὄρον, ὡς λέγει ὁ Ὑψηλάντης, νὰ πληρώσῃ τὰ 40 πουγγεῖα εἰς τὸν κάκιστον Ἀλῆν. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν δὲ τούτου ἐπίεσεν ἡ Πύλη τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἵνα ἐκλέξῃ τὸν Κυπριανὸν ὡς Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου. Πότε ἀκριδῶς τοῦτο ἐγένετο δὲν γνωρίζομεν. Εἶπε μόνον δέβαιον εἶναι ἐν Κύπρῳ μέχρι τέλους Φεβρουαρίου 1761 οὐδὲν ἦτο γνωστὸν περὶ ἀποστολῆς τοῦ Κυπριανοῦ ὡς Ἀρχιεπισκόπου. Πιθανῶς δὲ τοῦτο ἐγένετο κατὰ Μάρτιον τοῦ 1761, ἀλλὰ μέχρι μὲν τῆς 20 Μαρτίου 1761 Πατριάρχης ἦτο (ὑπὸ 27 Ἰουλίου 1757) ὁ Σεραφεῖμ β', νέος δὲ Πατριάρχης τῇ 25 Μαρτίου 1761 ἐγένετο ὁ Ἰωαννίκιος γ'. (μέχρι τῆς 21 Μαΐου 1763). Κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Ὑψηλάντου φαίνεται εἶναι οὐχὶ ἐπὶ Σεραφεῖμ ἀλλὰ μάλλον ἐπὶ Ἰωαννικίου ἡ Πύλη ἀπήτησεν αὐθαίρετως τὴν ἐκλογὴν νέου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου. Ὡς τοιοῦτος ἐξελέγη ὁ Κυπριανός, χωρὶς ὅμως νὰ χειροτονηθῆ οὔτε εἰς Πρεσβύτερον, περιεβλήθη ἐπισήμως τὸ καθάδιον, ὅπερ περιεβάλλοντο οἱ Πατριάρχαι καὶ οἱ αὐτοκέφαλοι Ἀρχιεπίσκοποι κατὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτῶν, καὶ οὕτως «οἰκονομικῶς, ὡς τάχα τῆς Κύπρου Ἀρχιεπίσκοπος πρὸς δυσώπησιν τῆς Πόρτας», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ χρονογράφου Κυπριανοῦ, ἀπεστάλη εἰς Κύπρον ὁ Διάκονος Κυπριανός.¹ Ὅτι δὲν ἐχειροτονήθη Ἀρχιεπίσκοπος ἀλλὰ τὸν βαθμὸν τοῦ Διακόνου φέρων μετέβη εἰς Κύπρον εἶνε ἀναντίρρητον, διότι καὶ εἰς ΚΠπολιν ἐπιστρέψας μετὰ τινα χρόνον ἦτο Διάκονος. Ἐπὶ τῇ θάσει δὲ τοῦ χρονογράφου Κυπριανοῦ ἐσημείωσε καὶ ὁ Φίλιππος Γεωργίου «Διέτριβε δὲ τότε διδάσκων ἐν οἴκοις εὐγενῶν ὁ ἐκ Κύπρου ἱεροδιάκονος Κυπριανός· οὗτος πεισθεὶς ὑπὸ τῶν ἐναντίων, τῇ προτροπῇ καὶ τοῦ Πατριάρχου ΚΠπόλεως, διαζομένου ὑπὸ τῆς Πύλης, ἐδέχθη οἰκονομικῶς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν ἄνευ χειροτονίας».²

Πάντως ὅμως ἐν τῇ οἰκονομίᾳ ταύτῃ ὑπῆρχεν ἡ δυσχέρεια τῆς χειροτονίας τοῦ Κυπριανοῦ μὴ παραιτηθέντος καὶ μὴ καθαιρεθέντος τοῦ Παΐσιου, ὑπελάνθανε δὲ ἡ σκέψις ὅπως ὁ Κυπριανός ψηφισθεὶς ἤδη

1. Παρὰ Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, Γ, 254.

2. Φιλίππου Γεωργίου, Εἰδήσεις ἱστορικαί, σ. 105.

Ἀρχιεπίσκοπος χειροτονήθη ἐν Κύπρῳ, ἐν κατώρθου νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ. Τοῦτο ὅμως δὲν κατώρθωσεν, ἐπειδὴ προὔκειτο περὶ προφανεστάτης παρανομίας. Καὶ λέγει μὲν ὁ χρονογράφος Σέργιος Μακραιοὺς ὅτι ὁ Κυπριανὸς ἐγκαίρως ἀνεχώρησε τῆς Κύπρου «ἵνα μὴ τὴν καλὴν τάξιν λύσῃ», ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἀληθές. Ὁ χρονογράφος Κυπριανὸς λέγει περὶ τοῦ ὁμωνύμου αὐτῷ Κυπριανοῦ «Οὗτος ἐλθὼν εἰς Κύπρον ἀπὸ χρέη καὶ δάνεια βεβαρημένους ἠνάγκασεν ὄχι μόνον Μοναστήρια καὶ Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἀπαίτησιν τούτων, τουρκικῶν χρεῶν ὄντων, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν σωζομένων, καὶ ἐβοηθήθη ἀρκετά. Ἄλλ' ἐπὶ τούτοις τοῖς δεινοῖς ἰδοὺ καὶ ἄλλη προσθήκη δεινῶν, ὡς ἐξόριστον σταλθέντα εἰς Κύπρον τὸν ὀνομαστὴν ἐκείνον Ἀτζέμ Ἀλάγαν, ἰσχυρῶς διαυθεντευόμενον ὑπὸ μιᾶς τῶν Σουλτάνων καὶ τὴν Ἡγεμονίαν, χάριτι αὐτῆς, ἠμφισπόμενον, διὰ παρηγορίαν τῆς ἐξορίας του, ὡς ἄλλον τινὰ Σαρδανάπαλον καὶ τοῦ Διονύσου ἑορταστὴν ἀπαράμιλλον. Ἀλλὰ τὰ ἐπιφορτισθέντα χρέη εἰς τὸν θρόνον πολλὰ καὶ δυσάπαντητα. Ὁ κύριος Κυπριανὸς ὑποψήφιος, καὶ ὡς ἀνεπιτήδειος καὶ ὡς ψυχραμένως δεχθεὶς ὑπὸ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, εἰς ἀδημονίαν ἐμπεσὼν αὐτοβουλήτως ἐπαραίτησε καὶ χρέη καὶ θρόνον εἰς τὸν ζῶντα γνήσιον ποιμένα κύριον Παΐσιον καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν ΚΠολιν Διάκονος»¹. Ἄλλ' ἀκριβέστερον ὁ Ὑψηλάντης λέγει, συμπληρῶν τὰς εἰδήσεις ταύτας: «Ἐλθὼν ὁ Ἀλῆς εἰς τὴν Κύπρον πέμπει εἰς τὴν Βηρυτὸν ἀνθρωπὸν τοῦ ζητῶν τὸν Παΐσιον. Ὁ προσετῶς τοῦ ὄρους Διβάνου δὲν τὸν δίδει ὁ Ἀλῆς ἀφοῦ ἐπῆρε τὰ 40 πουργεῖα παρὰ τοῦ Κυπριανοῦ πάσχει νὰ πάρῃ καὶ ἄλλα ἄσπρα· τούτου δὲ μὴ ὄντος ἱκανοῦ εἰς δασμολογίαν διορθῶνεται μὲ τὸν Παΐσιον καὶ ἀπατᾷ τὸν Κυπριανόν, εἰπὼν νὰ τὸν δώσῃ πουργεῖα 20 διὰ νὰ δώσῃ τὴν παραίτησίν του καὶ τὴν καταγραφὴν τοῦ χρέους του· στέργει αὐτὰ ὁ Κυπριανός· ὅθεν κἀμνει ἄρξι ὁ Ἀλῆς νὰ γίνῃ πάλιν ὁ Παΐσιος Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου· οὐ γενομένου πέρνει ὁ Ἀλῆς παρὰ τοῦ Παΐσιου πουργεῖα 100 διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς· δὲν δίδει οὐδὲ ὀβολὸν τῷ Κυπριανῷ, ἐξ ὧν ὑπεσχέθη αὐτῷ 20 πουργεῶν, καὶ ἐπανήλθεν εἰς τὴν ΚΠολιν ὁ Κυπριανός πάλιν διάκονος· οὐκ ἐχειροτονήθη γὰρ διὰ τὸ τὸν Παΐσιον μὴ δίδοναι παραίτησιν οὔτε μὴν καθαιρεθῆναι ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας οὔτε ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Κύπρον τριῶν Ἐπισκόπων, ὡς ἀνεύθυνον, καὶ ἐξημιώθη ὁ Κυπριανός πουργεῖα 10»². Εἰς τ' ἀνωτέρω ὁ Φίλιππος Γεωργίου, πάντοτε ἐπὶ τῆς χρονογραφίας τοῦ Κυπριανοῦ στηριζόμενος, προσθέτει καὶ ἑτέραν αἰτίαν τῆς ἀποτυχίας τοῦ Κυπριανοῦ λέγων «Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Κύπρον ὑπὸ χρεῶν καὶ δανείων βεβαρημένος, ἠνάγκασεν οὐ

1. *Κυπριανοῦ*, Ἱστορία χρονολογικὴ σ. 472.

2. *Α. Ὑψηλάντου*, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν. σ. 390

μόνον μοναστήρια καὶ ἐκκλησίας πρὸς ἀπέσβεσιν τῶν χρεῶν του, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν εὐπορούντων ἰδιωτῶν καὶ ἐβοηθήθη ἀρκούντως. Ἄλλ' ἔνεκα τῆς παραδιάσεως ταύτης ἐρεθίσας ἔτι μᾶλλον τοὺς διὰ τὴν ἄδικον ἐξορίαν τοῦ Παΐσιου δυσηρησθημένους κατοίκους, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ παραιτηθῆ μετὰ ἐννεάμηνον τοῦ θρόνου κυβέρνησιν»¹.

Ἄλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ εἰδήσεις τὴν πληρεστάτην αὐτῶν διασάφηνον εὐρίσκουσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ τοῦ Παΐσιου πρὸς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις Διδάσκαλον Ἰάκωβον ἀπὸ 18^{ης} Αὐγούστου 1761 γεγραμμένη. Ἐν αὐτῇ ἔγραφεν Παΐσιος «Πρὸ τῆς ἀπὸ τοῦ τόπου φυγῆς μας ἐλάβαμεν τὸ παρ' αὐτῆς ἐλλόγιμον, διὰ τοῦ σταλέντος νέου πρωτοσυγκέλλου, καὶ ἐχάρημεν μαθόντες τὴν ἀγαθὴν καὶ ἐφετὴν ἡμῖν ὑγείαν τῆς. Ἐγνωμεν καὶ τὰ ὅσα παρεθάρρυνεν ἡμᾶς ἐξ ἐμφύτου καλοκαγαθίας περὶ τῶν προακουσθέντων καθ' ἡμῶν κινήματων τινῶν κακεντρεχῶν ἡμεδαπῶν ἀνθρωπαρίων, φυγάδων καὶ εἰς βασιλευούσαν διατριβόντων, καὶ συνεδούλευσεν εὐφρόνως ἡμῖν τὰ εἰκότα, περὶ ὧν καὶ χάριτας ὅσας πλείστας καθομολογοῦμεν τῇ αὐτῆς σοφολογιότητι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐξ ἁμαρτιῶν μας ἔφερον οἱ κκοιοὶ οὗτοι εἰς ἔκβασιν τὰ τοῦ σκοποῦ τους καὶ ἠκολούθησε νὰ ἔλθῃ καὶ ἡγεμῶν τοῦ τόπου ὁ τούτων διαφεντευτῆς καὶ συνεργὸς μάλιστα τῆς ὀλης ὑποθέσεως, καὶ νὰ ἐφάνῃ καὶ ὁ παρ' ἐκείνων ψηφισθεὶς Κυπριανὸς παραβάτης τῆς ἡς προέγραφεν οικονομίας, καθὼ ἐφάνησαν τὰ ὑστερινὰ του γράμματα καὶ ὅτι νὰ κινήται μὲ σκοποὺς καταδρομῆς ἡμῶν τε καὶ τοῦ ἁγίου διδασκάλου κὺρ Ἐφραίμ, ὡς μὴ σταθέντος ἐρχομένου πρὸς τοῦτο εἰς τὸν τόπον πρὸς διαφέντευσιν τὴν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς μαθόντες ταῦτα καὶ εἰς τὰ ἐξω διτριβόντες ἀνεχωρήσαμεν τοῦ τόπου καὶ ἤλθομεν σὺν Θεῷ εἰς Βηρυτόν, καὶ μετὰ τὴν φυγὴν μας ἐνήργησε τοῦτο καὶ ὁ σοφολογιώτατος διδάσκαλος μετὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου μας ὡς προέδωκαν αὐτῇ τὰς εἰδήσεις ἀπὸ τῆς Πτολεμαΐδος. Καὶ ἐλθὼν ἐνταῦθα πρὸ ὀλίγων ἤδη ἡμερῶν μᾶς ἐπαρηγόρησεν ἡ παρουσία του. Καὶ μάλιστα τὸ πρὸς τὴν λογιστήτά του παρ' αὐτῆς ἐλλόγιμον μετὰ τῶν πρὸς ἡμᾶς ὀλοφύχων προσήσεων καὶ τῆς μετὰ πόθου προσκλήσεως τῆς εἰς τὰ ἐκεῖσε ἡμῶν ἐλεύσεως, χάριν παρηγορίας καὶ προσκυνήσεως μάλιστα τῶν σεβασμίων ἐκείνων καὶ ἁγίων τόπων. Καὶ πάντως ποθητὸν ἡμῖν τοῦτο, σοφολογιώτατε, καθὼ καὶ ψυχοσωτήριον, πλὴν κατὰ τὸ παρὸν οὔτε ὁ καιρὸς τὸ ἀπαιτεῖ τοῦτο, ἀλλ' οὔτε τὰ πράγματα, διὰ τοῦτο εἶπομεν εἰς τὸν διδάσκαλον νὰ καρτερήσῃ ἐνταῦθα ἕως μικρὸν τι. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ προαπεφάσισε νὰ ἔλθῃ ἐκεῖσε, ὡς ἔχων καὶ τὸ ἐνδύσιμον ἔτι ἀπὸ τῆς βασιλευούσης παρὰ τῶν ἁγιωτάτων Πατριαρχῶν, πρὸς τὴν διόρθωσιν καὶ τῶν ἐκεῖσε ἐπακολουθησάντων σκανδάλων, διὰ τοῦτο ἐσυγκατενεύσαμεν μετὰ ἡλελυτημένης καρδίας εἰς τὰ τοῦ σκοποῦ του καὶ

1. Φιλίππου Γεωργίου, Εἰδήσεις, σ. 103

ἰδοῦ ἔρχεται, καὶ καλῶς νὰ τὸν δεχθῆτε. Παρ' οὐ καὶ θέλετε πληροφορηθῆ τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα καὶ ὅτι οἱ κακεντρεχεῖς ἐκεῖνοι ἔλαβον παρὰ Θεοῦ τὰ πείλαια τῆς κακίας των, καὶ ὁ παρ' αὐτῶν κακῶς προχειρισθεὶς ἔλθων εἰς τὴν τύπον δόξαστα: μισαίω: ὡς μάτιος, ἐγκαλῶν τοὺς αἰτίους εἰς Θεὸν καὶ τρόποι: ψευδεπιπλάστοις σπεύσας ἑαυτὸν ἀποκαταστήσαι ἀθῶνον ὁ ἄθεος, ἐπειδὴ κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν ὁ πόλεμος οὗτος καὶ ἡ φθορά, περιπέθητε, καὶ κατὰ τῶν ἐλεεινῶν ἐκείνων ἡμεδαπῶν πτωχῶν θηριώδης. Διότι ὡς γράφουσιν ἡμῖν ἤδη ὁ ἔλθων ἡγεμὼν ἀπρόσιτος διὰ τὸ ὕψος τῆς μεγαλειότητος καὶ ἀκόρεστος μά- λιστα, καὶ κατὰ τοῦτο τηκόμεθα τὴν ψυχὴν περισσότερον καὶ ὁ Θεὸς γένοιτο ἡμῖν ἐν ἅπασιν ἰλεως διὰ τῶν θεοπειθῶν τῆς εὐχῶν. Ὑπεσχέθη ἡμῖν ὁ διδάσκαλος νὰ ἐπιστρέψῃ ἐνταῦθα αὐθις μετ' ὀγλήγορον ἢ δεκα, πληροφορηθῆ ὅτι δὲν ἔχομεν ἐκεῖσε κανένα φόβον, διὰ τὰ ἐνδεχόμενα ὅ νὰ γράψῃ νὰ ἔλθωμεν καὶ ἡμεῖς ἀνίσως καὶ τὸ καλέσῃ ὁ καιρὸς καὶ ν Θεὸς νὰ οἰκονομήσῃ τὸ συμφερότερον».¹

Ἐκ πάντων τούτων συνάγομεν ὅτι ὁ Κυπριανός, διαπράξας τὸ μέγα σφάλμα ν' ἀποδεχθῆ σιμωνιακῶς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Κύπρου, βαθμῶν διακόσιον φέρων μετέβη εἰς τὴν νῆσον, πρωτίστην ἔχων μέριμναν τὴν εἰσπραξίν τῶν χρημάτων, ἅτινα θὰ ἔδιδεν εἰς τὸν ἀπληστον τοῦρον Ἀλῆν. Πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθη καὶ μέτρα εἰαία κατὰ Μοναστηρίων καὶ ναῶν καὶ κατὰ τινων πλουσιῶν Κυπρίων. Ταῦτα δὲ σφόδρα δυσηρέ- στησαν τὸν λαὸν τὸν καὶ ἄλλως δυσηρεστημένον ὄντα, ἔνεκα τῆς κατὰ τοῦ νομίμου καὶ κανονικοῦ Ἀρχιεπισκόπου βίας. Εἶχε δὲ φαίνεται ἀνα- λάβῃ ἐν ΚΠΣλαί ὑποχρεώσεις νὰ μὴ καταδιώξῃ τὸν Παΐσιον, ἀλλὰ δὲν ἐτήρησεν αὐτάς, ὡς διέγνω ἔκ τινων ἐπιστολῶν τοῦ ὁ Παΐσιος, ὅστις προλαθὼν ἔφυγεν ἐκ Κύπρου εἰς Βηρυτόν. Ἐφυγεν ἐπίσης ἐκ Κύπρου ὁ Ἐφραὶμ ἵνα μὴ ἀναγκασθῆ νὰ βοηθήσῃ τὸν Κυπριανόν. Ἐν τῷ με- ταξὺ δὲ χρόνῳ ἀπληστος διοικητὴς μετέβη εἰς Κύπρον, ὁ Ἀτζέμ Ἀλῆ ἀγᾶς, δυσχεράνας τὴν θέσιν τοῦ Κυπριανοῦ διὰ τῶν ἀπαιτήσεών του. Ὁ Ἀλῆς δὲ οὗτος ἦτο ὁ κυρίως αἴτιος τῆς ὄλης τραγωδίας, ὁ ἀντι 40 πουργεῶν ἐν ΚΠΣλαί ἐπιβλῶν τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐπὶ τοῦ Κυπριανοῦ, ὅστις οἰκτρῶς μετενόησε, ρίπτων τὴν εὐθύνην εἰς τοὺς βιά- σαντας αὐτόν. Ὁ Ἀλῆς ἐζήτησε τὸν Παΐσιον ἐκ Λιβάνου, ἀλλ' ὁ διοι- κητὴς τοῦ ὄρου δὲν ἐπέτρεψε ν' ἀπχθῆ ἐκεῖθεν, ἐλάμβανε δ' ἐξ Ἱερο- σολύμων, ὄπου καὶ ὁ Ἐφραὶμ μετέβη, πρόσκλησιν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παΐσιος, ἀλλ' ἐδίσταζε νὰ μεταβῆ. Ἀφοῦ δὲ ὁ Ἀλῆς εἰσέπραξε 40 πουργεῖα παρὰ τοῦ Κυπριανοῦ ἐζήτει καὶ ἄλλα, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ γενικὴ δυσἀρέσκεια ἐκορυφοῦτο κατὰ τοῦ ἐπιβατικῶς εἰσπηδήσαντος εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα ἔμελλε νὰ λύσῃ ὁ ἀπληστος

1. Ἀνέκδοτα Κυπριακὰ ἔγγραφα σ. 32, 33.

τοῦρκος δι' ἀπάτης καὶ πονηρίας. Πρατίνει εἰς τὸν Κυπριανὸν 20 πουργεῖα ἕνα παραιτηθῆ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου, καὶ τούτου γενομένου, οὐδὲν μὲν δίδει εἰς τὸν Κυπριανόν, ἐκδίδει δὲ διάταγμα ὑπὲρ ἐπανόδου τοῦ Παΐσιου εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον μετὰ προηγουμένην συμφωνίαν ὅπως λάβῃ 100 πουργεῖα καὶ οὕτω μετὰ ἑννέα μῆνας ἀπῆλθε τῆς Κύπρου ὁ Κυπριανός, μετὰ πολλὴν ζημίαν καὶ χρηματικὴν καὶ ἠθικὴν, ἀποκατεστάθη δὲ πάλιν εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ὁ Παΐσιος, ὅστις μετὰ τριετίαν παρακληθεὶς ὑπὲρ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πικριάρχου Σχμουήλ Χαντζερῆ τὸ α' πατριαρχεύοντος (ἀπὸ 17 Μαΐου 1763 μέχρι 5 Νοεμβρίου 1768) ἀπέστειλε πρὸς τὸν Διάκονον Κυπριανὸν 2500 γρόσια διὰ τὰς ἀς ὑπέστη ζημίας ¹. Τῆ 9 Ἰουλίου 1766 ὁ Κυπριανός ἐξελέγη Πικριάρχης Ἀλεξανδρείας ², ἐπὶ δεκαοκταετίαν ὄλην πατριαρχεύσας καὶ τελευτήσας τῇ 1783. Ὁ ἐκ τῶν πρώτων δὲ ὑποκινητῶν τῆς ἐν Κύπρῳ περιπετείας αὐτοῦ ἀρχιτέκτων Κωνσταντίνος, κατὰ τὰς εἰδήσεις τοῦ Ὑψηλάντου, οἰκτρὸν ἔσχε τέλος· «δι' αὐτὰ τὰ κακὰ εὔρε τὰ ἐπιχειρά του παρὰ τοῦ δικαιοκρίτου Θεοῦ ὁ κάλφας Κωνσταντίνος· ὑποπεσὼν γὰρ ἐσχάτῃ πενίᾳ καὶ ἀσθενήσας ἀπώλετο καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ μετ' ἤχου» ³.

Ὁ πολυάθλος Ἀρχιεπίσκοπος Παΐσιος, ἀναλαβὼν αὐθις τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου εἰς μείζονας ἐρρίφθη ἀγῶνας, ἀνυποπίστους ἔχων, πρὸ πάντων, τὰς οικονομικὰς δυσχερείας, ἀς ἐπηύξησεν ἢ ἀπληστία τῶν τούρκων πασάδων καὶ ἡ συνειπεία τῆς ἀπληστίας ταύτης ἐπακολουθήσασα πολιτικὴ ἀνωμαλία ἐν τῇ νήσῳ. Τὰς λεπτομερείας τῆς ἀνωμαλίας ἀφηγεῖται ὁ σύγχρονος καὶ συμμετοχὸς τῶν παθημάτων τοῦ Παΐσιου ὡς Ἀρχιμανδρίτης τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς χρονογράφος Κυπριανός, πληροφορῶν ὅτι τῇ 1764 ἀπεστάλη εἰς Κύπρον νέος διοικητὴς ὁ Ὀσμάν. διὰ πολλῶν χρημάτων καταλαβὼν τὴν θέσιν, ἅτινα ἠθέλησε νὰ εἰσπράξῃ διὰ τῆς βίας παρὰ τῶν πτωχῶν Κυπρίων. Ἄμα τῇ ἐγκαταστάσει του ἐδήλωσεν ὅτι ὑποβληθεὶς εἰς πολλὰ χρέη ἕνα καταλάβῃ τὸ πασαλίκιον τῆς Κύπρου ζητεῖ πρὸς ἐξόφλησιν αὐτῶν 47 γρόσια παρ' ἑκάστου Κυπρίου. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, εἰς ἃν διεμήνυσε τὴν τυραννικὴν

1. Α. Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, σ. 397.

2. Κ. Δελικάνη, Πατριαρχικῶν ἐγγράφων τόμ. Α', σ. 4-2. Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη Γ', 255. Δ. Πασχάλη, ἐνθ' ἄν. σ. 67 σημ. 79 Πορφυρίου Οὐσπένσκη, Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας, ἐκδ. Δόπαρευ, ἐν Πετρούπολει 1895, I. 63. 4.

3. Α. Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, σ. 390. Τῆ 3 Φεβρουαρίου 1764 ἔγραψεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παΐσιος ἐπιστολὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ πρὸς τὸν Πατριαρχικὸν Ἐπίτροπον Νεόφυτον πρὸς τοὺς ἄλλοις περὶ τῆς ἐν Κύπρῳ Μονῆς τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου ὑπαγομένης εἰς τὸν ἅγιον Τάφον. Ἀνέκδοτα Κυπριακά ἐγγράφα σ. 35. 36.

ταύτην ἀξίωσιν, μετὰ τῶν Ἀρχιερέων ἀπήντησεν ὅτι μάλιστα μετὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν τῆς νήσου ὑπὸ τῆς πανώλους καὶ τῶν ἄλλων συμφορῶν εἶνε ἀδύνατον νὰ δοθῶσι τὰ ζητούμενα χρήματα. Ὁ Ὀσμὰν ἠπειλήσεν νὰ καταλάβῃ Μοναστήρια καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ χρηματικὰς ποινάς, ἔμενε δὲ ἀκαμπτος εἰς πᾶσαν τῶν Ἀρχιερέων καὶ τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν παράκλησιν. Τούτου ἕνεκα οἱ Ἀρχιερεῖς ἔστειλαν μυστικὴν ἀποστολὴν εἰς ΚΠολιν, καταγγέλλοντες τὸν τύραννον Ὀσμὰν, κατώρθωσαν δὲ νὰ προκαλέσωσι κατ' αὐτοῦ αὐστηρὰν διαταγὴν τοῦ Μ. Βεζύργου. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν ἀπεσταλμένοι ἐβράδυναν νὰ ἐπιστρέψωσιν ὁ δὲ τύραννος ἐπέμενε ἀπειλῶν καὶ τιμωρῶν, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος μετὰ τῶν Ἀρχιερέων ἀπεφασισε νὰ δραπέτευσῃ τῆς νήσου, ἀλλ' ἐξ ἀπροσεξίας τοῦ Μητροπολίτου Κιτίου ἐγνώσθη ἡ φυγὴ καὶ συλληφθεὶς ὁ Αρχιεπίσκοπος περιωρίσθη μετὰ τῶν Ἀρχιερέων ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ. Μεσοῦντος τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1764 ἔφθασεν ἄνθρωπος τῆς Κυβερνήσεως, κομιστὴς τῆς κατὰ τῶν τυραννικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Ὀσμὰν Βεζυρικῆς διαταγῆς. Ὁρίσθη ὡς ἡμέρα τῆς ἀναγνώσεως αὐτῆς ἡ 25 Ὀκτωβρίου, ὅτε ἐξ ἀφορμῆς τῆς πανηγύρεως τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τελουμένης ἐμπρακτικῆς ἀγορᾶς ἐν Λευκωσίᾳ, πολὺ συνηθροίζετο πλῆθος Κυπρίων. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς διαταγῆς, ἀπαγορευούσης νὰ ἐπιβάλλωνται φόροι πλέον τῶν διατεταγμένων, ὁ Ὀσμὰν ἤρξατο ἐλέγχων τὸν Ἀρχιεπίσκοπον διὰ τὴν πρὸς τὴν Πύλην καταγγελίαν, μόλις δὲ ἀπελεγείτο ὁ Ἀρχιεπίσκοπος «ἰδοὺ αἰφνης τὸ ἔδαφος—ἀφηγείται ὁ Κυπριανός—ἐφ' ᾧ ἰστάμεθα κατὰ τὸ μέρος τῶν Ρωμαίων, ἄρδην ἐγκρεμνίσθη, καὶ ὡς εἰς βάραθρον σκοτεινέτατον ἐμπεπτώκαμεν, Ἀρχιερεῖς καὶ ὑπηρέται, καὶ χριστιανοί, καὶ τούρκοι, καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἄλλοι καὶ τὰ ξύλα τῆς στέγης σωρηδόν, καὶ ὄχι μετ' ὀλίγης βλάβης καὶ κινδύνου τῆς ζωῆς ἐρύσθημεν, κατασκοριασμένοι, καταλερωμένοι, κατὰστικτοί: ὡς θεάματα ἔλεινά, ἐκειθεν ἐλκυσθέντες ἐφέρθημεν εἰς τὴν οἰκίαν. Τίς ποιεὶ τὴν πλάτην, τίς τὸν πόδα ἀλγεῖ, καὶ τίς ἐξ ἐγκάτων ἀναστενάζει, ἄλλος τεθοροβημένος τοῦ φαίνεται νὰ βλέπῃ ἐπιχειμένον τὸν θάνατον. Τὸ ντιθάνι διελύθη, πάντες ἐντρομοὶ ἔφυγον, καὶ ὁ λαός, ἀκούσας τὸ συμβάν καὶ τὸν θόρυβον, νομίσας αὐτὸ ὡς πανουργίαν τοῦ τυράννου σκόπιμον, πρὸς θανάτωσιν τῶν Ἀρχιερέων, ὠπλίσθη ὡς ἠδύνατο δι' ὀπλων καὶ ξύλων, ἔδραμε μανιώδης εἰς τὸ διοικητήριον, ἔθηκεν εἰς αὐτὸ πῦρ, ἐφόρευσε τὸν τύραννον Ὀσμὰν μετὰ 18 ἄλλων τούρκων καὶ διήρπασε τὸ δημόσιον ταμεῖον καὶ πᾶν ὅ,τι εὔρεν ἐνώπιόν τοι. Μετὰ κόπου κατεστάλη ἡ δικαία αὕτη ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ, μεῖζων δὲ κόπος ἀπητήθη ὕστερον πρὸς δικαιολογίαν τοῦ φόνου τοῦ Ὀσμὰν καὶ τῶν λοιπῶν τούρκων, πρὸς δωροδοκίαν τῶν ἀπεσταλέντων ἀνακριτῶν, πρὸς ἀπόδοσιν τῶν διαρπαγέντων κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην συστροφὴν τοῦ λαοῦ καὶ ἀνοικοδόμησιν τῶν πυρποληθέντων.

Διὰ πάντα ταῦτα ἐπεβλήθη πρόσθετος φόρος εἰς πάντα ἀνεξαιρέτως

τοὺς Κυπρίους, εἰς μὲν τοὺς Χριστιανοὺς 14 εἰς δὲ τοὺς Τούρκους 7 γρόσια. Οἱ τούρκοι ὁμῶς ἐπανέστησαν ἀναφανδὸν ἀρνούμενοι νὰ πηρώσωσι τὸ δι' αὐτοὺς ὠρισθὲν ποσόν. Ἐνεκα δὲ ἀμελείας τοῦ νέου διοικητοῦ Χαφούζ καὶ τῆς ἀπληστίας αὐτοῦ τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα προσέλαβεν εὐρείας διαστάσεις, ἐν γνώσει δὲ φαίνεται τοῦ διοικητοῦ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παΐσιος μετὰ τῶν Μητροπολιτῶν Πάφου Χρυσάνθου καὶ Κυρηναίας Χρυσάνθου τῇ 18 Αὐγούστου 1765 ἀπῆλθε τῆς νήσου μεταβάς εἰς ΚΠολιν, ἵνα καταστήσῃ γνωστὴν τὴν ἀθλιωτάτην τῆς Κύπρου κατάστασιν. Ἐδέησε νὰ ἀποσταλῇ στρατὸς καὶ στόλος πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως, ἧς ἤγειτο Χαλήλ τις, λυμαινόμενος τὴν νήσον ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ὁ Παΐσιος μετὰ τῶν Ἀρχιερέων ὑποχρεωθείς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κύπρον ὑπέστη ἀπεριγράπτους ταλαιπωρίας καὶ ἀσθενήσας ἐν Λευκοσίᾳ, τῇ συμβουλῇ τῶν ἱατρῶν μετὰ τὴν τελείαν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως κατήλθεν εἰς Σκάλαν τῆς Λάρνακος, ἐκεῖ δὲ διέτριψε κατὰ τοὺς δύο τελευταίους μῆνας τοῦ 1766, ἀλλὰ τῇ 1 Ἰανουαρίου ἐτελεύτησε, ταφεὶς ἐν τῇ ναῷ τοῦ ἁγίου Λαζάρου.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀληθῶς περιπετειώδης ἱστορία τοῦ Παΐσιου ὡς ἀρχιεπισκόπου, μὴ δυνηθέντος νὰ ἐκδηλώσῃ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου τὰ ἔξοχα προτερήματα, δι' ὧν περιεκισμήθη ἀπὸ τε τῆς φύσεως, τῆς μορφώσεως καὶ τῆς προηγουμένης μακρᾶς διακονίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κύπρου ὑπὸ δύο Ἀρχιεπισκόπων. Ἡ ἱστορία δ' αὐτῆς, σχεδὸν στερεότυπος διὰ τοὺς πλείστους τῶν Ἀρχιεπισκόπων τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας ἐν τῇ Κύπρῳ, τὴν ὄλην οἰκτράν κατάστασιν, ἐν ἣ διετελέσεν ἡ ἐν τῇ νήσῳ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐξεικονίζουσα, παριστᾷ ἄφ' ἐνὸς μὲν τὸ πέλαγος τῶν συμφορῶν, εἰς ὃ ἔρριψε τὴν νήσον ἡ τουρκικὴ τυραννία, ἄφ' ἑτέρου δὲ τὰς ὑπὸ τῆς τυραννίας ταύτης κυφορηθεῖσας καὶ ἀναπτυχθεῖσας κακίας καὶ ἐλλείψεις ἐν τῇ ζωῇ τῶν κληρικῶν. Εἶνε ἀπελπιστικὸν τὸ θέαμα Κυπρίων κληρικῶν ἐξ μῆνας μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Παΐσιου ἀναλαβόντων ἐν ΚΠόλει δεινὸν πόλεμον κατὰ τοῦ νομίμου καὶ κανονικοῦ Ἀρχιεπισκόπου, εἶνε ἡ ἀπληστία τοῦ Ἀλῆ ἀποτρόπαιος παρέμβασις εἰς τὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ διὰ τῆς ἀπληστίας ταύτης συστροφή κρατίστου Κυπρίου κληρικοῦ τοῦ Κυπριανοῦ ἀλγεινοτάτη ἔκφανσις νοσηρᾶς καταστάσεως. Ἀλλ' εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὅτι ἄσπιλον καὶ ἀμώμητον ἔσωσε τὴν ἀγίαν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν διὰ τῶν ἀπεριγράπτων ἐκείνων πειρατήρων καὶ μακαριστοὶ οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐν τῇ ἀπεριγράπτῃ χειμῶνι τῶν δεινῶν καὶ θλίψεων κατὰ Θεὸν εἰργάσθησαν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ ἐπὶ Παΐσιου γεγονότα ἔσχον, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὡς θλιβερὸν ἐπακολούθημα τὴν ἐκ Κύπρου ἀπομάκρυνσιν τοῦ διδασκάλου Ἐφραίμ, ὅστις μετ' ἄλλους ψυχῆς ἀνεμιμνήσκειτο αὐτῶν. Ἐν Δαμασκῷ εὐρισκόμενος καὶ ἐπιλύων διάφορα προβληθέντα αὐτῷ θεολογικὰ καὶ ἐκκλησια-

στικά ζητήματα ἔγραφεν ἐν τέλει πραγματείας τινὸς «πλείω γράφειν οὐ δύναμαι ἐκ τῶν σκηφάντων τῆ ψυχῆ μου δεινῶν, ἐξ οὗ μικροῦ δέοντος οὐ τὰ μαθήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν νοῦν ἀπώλεσα ἄν...»¹.

Κακώσεις τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τῶν Τούρκων.

Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παΐσιου ἐξελέγη δημοθύμως ὁ Χρὺσανθος (1767—1810) τέως Μητροπολίτης Πάφου ὢν καὶ λίαν διακεκριμένην κατέχων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κύπρου θέσιν. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας ταύτης οὐδαμῶς ἐβελτιώθη, ἐφ' ὅσον οἱ τύραννοι Τούρκοι ἐπέβλεπον ἀσπλαγχνῶς τοὺς Χριστιανοὺς.

Διοικητῆς τῆς Κύπρου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1775 ἦτο ὁ χατζῆ Μπακῆ ἀγᾶς, ὅστις, παρὰ τὰ διατεταγμένα ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, εἰσέπραξε μεγάλα ποσὰ παρὰ τῶν δυστυχῶν Κυπρίων. Οὕτω δὲ εἰσέπραξε δι' ἴδιον λογαριασμὸν 30,000 γροσίων ἀντὶ φόρου «διὰ τὸ παξιμάδι» ἐπιδηθέντα μὲν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀλλὰ μὴ ζητηθέντα. Ἐνῶ δὲ αὕτη ἐπὶ Φιλοθέου ὥρισε τὸν φόρον τῆς Κύπρου εἰς 412 πουργία, ὁ Μπακῆ εἰσέπραξεν ἐπὶ πλέον 360 καὶ ἐζήτησεν ἀναγκαστικῶς, λόγῳ, δῆθεν, δανείου ἕτερα 180 πουργία, ἅτινα οἱ Κύπριοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀποδώσωσι, δανεισθέντες παρὰ τινῶν Εὐρωπαίων ἐμπόρων. Τοῦτου ἕνεκα ἡ

1. Ἱεροσολιμητικῆς Βιβλιοθήκης κώδιξ 424 φυλ. 167. Ἐν τῷ κώδικι τοῦτω φύλλ. 164 ἐξ. ὑπάρχει τοῦ Ἐφραίμ περὶ τοῦ ζητήματος τῆς μετουσιώσεως, καὶ φύλλ. 167 ἐξ. ἀπάντησις πρὸς τινὰ Ζαχαρίαν, ἐρωτήσαντα αὐτὸν περὶ τινῶν ζητημάτων. Ἐν τῷ περὶ χειροτονιῶν ζητήματι γράφει ὁ Ἐφραίμ «Τί εἶπω; ἀδελφέ, ἢ τίς Ἱερεμίας τὰ ἡμέτερα ἀποκλαύσεται; ἔρρει τὰ καλὰ ὄντως, γυμνά τὰ κακά, κανόνες ἠθέτηνται ἀποστολικοὶ καὶ συνοδικοὶ, τὸ Εὐαγγέλιον ἀργεῖ καὶ Χριστὸς ἴν' οὕτως εἶπω καθεύδει. Ἐπεὶ ὄνοματι μόνον ἐσμὲν ἤδη Χριστιανοὶ καὶ ἡμεῖς τε ὁμοῦ καὶ ὁ λαὸς ἐξέστημεν ἐπὶ τὸ αὐτό. Οὔτε ἀξιοῦς ὑποκειμένου νῦν ζητεῖται εἰς τὰς χειροτονίας, οὔτε τῆς ἡλικίας παρατήρησις, οὔτε τῶν Γραφῶν εἰδήσις, οὔτε κἂν μαρτυρία βίου καλοῦ. Ἀλλ' ὁ τυχὼν καὶ ἱερεὺς καὶ ἀρχιερεὺς ἴσως ἀγνοῶν καὶ τὰ ἄρθρα τῆς πίστεως καὶ τί ἐστὶ Χριστὸς ἢ μυστήρια. Χρυσὸς μόνον καὶ γινώσκειται καὶ φιλεῖται καὶ ἅπας λόγος περὶ αὐτοῦ καὶ μυστήριον. Ἄν εἰπῆς τὴν ἀλήθειαν κατὰ τοὺς ἀποστολικούς κανόνας καὶ συνοδικούς, βάϊχαλινά, ἂν σιωπᾶς κακὸν πάλιν· μάλιστα ὁποῦ τώρα βλέπεις νὰ λέγουν ἐναντία πολλὰ καὶ ἐλαττώματα διὰ ἓνα ὑποκείμενον καὶ μετ' ὀλίγον νὰ μεταβάλλωνται εἰς τὸν ναντίον οἱ ἴδιοι, καθὼς ἐδοκίμασαμεν ἐμπράκτως εἰς τὰ τῶν Κυπρίων, καὶ ἄλλο δὲν προσγίνεται εἰς τὸν μεσολαβούντα παρὰ νὰ ψεύδεται κατ' αὐτοὺς καὶ νὰ ἐντρέπεται, ὡς καὶ ἐγνώμεν φανερῶς διὰ νὰ μὴ λέγω καταδρομᾶς. Τοῦ ζηλωτοῦ Ἠλιοῦ χρεία πλέον νὰ διακρίνη διὰ πυρὸς τοὺς ἀληθεῖς ἱερεῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ χρυσοῦ...»

Ἀρχιεπισκοπὴ καὶ οἱ τρεῖς μητροπολιτικοὶ θρόνοι ὑπεβλήθησαν εἰς βαρῦτατον χρέος. Ἄλλ' ὁ κόμιστος Μπακῆς, μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς ταῦτα, τῷ 1788 ἐν καιρῷ μεγάλῃς δυστυχίας ἐν τῇ νήσῳ ἐζήτησε νὰ ἐπιβάλη ἕκτακτον φορολογίαν ὀκτῶ γροσίων δι' ἕκαστον χριστιανόν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ λοιποὶ Ἀρχιερεῖς δὲν συνήνεσαν εἰς τὴν νέαν ταύτης ἄδικον φορολογίαν, ἀλλ' ὁ τοῦρκος τύραννος διέταξε τὴν βίαιαν αὐτὴν εἰσπραξίν, προτραπέντες δὲ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς οὐ μόνον ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ τινων ὀθωμανῶν κατοίκων τῆς νήσου ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσι κρυφίως εἰς ΚΠολιν. Ὁ τύραννος ὁμως προλαβὼν κατήγγειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν Μ. Βεζύρη, διατάζοντα ἀμέσως τὴν εἰς Ἅγιον Ὅρος ἐξορίαν αὐτῶν. Εὐρισκόμενοι ἐν Χίῳ οἱ Κύπριοι κληρικοὶ ἔμαθον τὴν γενομένην κατ' αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Μπακῆ καταγγελίαν καὶ τὴν ἐκδοθεῖσαν περὶ ἐξορίας αὐτῶν διαταγὴν, ὅθεν ἠναγκάσθησαν ἀνακρίψαντες τὸν περαιτέρω πλοῦν εἰς Βασιλεύουσαν, νὰ καταφύγωσιν εἰς Σμύρνην. Ἐκεῖ ἐκρύβησαν, ὁ μὲν Ἀρχιεπίσκοπος ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Προξένου τῆς Ὀλλανδίας, οἱ δὲ Ἀρχιερεῖς ἐν διαφόροις ἄλλοις χριστιανικαῖς οἰκίαις.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ χρόνῳ ὁ Μπακῆ ἀγᾶς λαβὼν ἐκ ΚΠόλεως ἄδειαν νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἐκλογὴν νέου Ἀρχιεπισκόπου καὶ νέων Μητροπολιτῶν τῆς Κύπρου ἠνάγκασε τοὺς Χριστιανοὺς ἐπὶ τῇ βάσει καὶ σχετικῶν γραμμμάτων τοῦ Πατριάρχου ΚΠ. Γαβριήλ δ' (1780—1785). Ἐξελέγησαν δὲ ὁ μὲν ἠγούμενος Μαχαϊρᾶ Ἰωαννίκιος διὰ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν, ὁ ἠγούμενος Πολλουριωτίσης Ἰωακεῖμ διὰ τὴν Ἐπισκοπὴν Πάφου, ὁ ἠγούμενος Ἁγίου Λαζάρου Χρῦσανθος διὰ τὴν Ἐπισκοπὴν Κιτίου καὶ ὁ ἐξαρχος Κυρηνείας Ἰωαννίκιος διὰ τὴν Ἐπισκοπὴν Κυρηνείας. Ὁ Πατριάρχης ΚΠ. ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ καὶ πρὸς τὸν Ἀντιοχείας Δανιήλ (1767—91) ὅπως ἀποστείλῃ εἰς Κύπρον Ἀρχιερεῖς πρὸς χειροτονίαν τῶν ἐκλεγέντων. Περὶ τούτου καὶ ὁ Μπακῆ ἀγᾶς ἔγραψε τῷ Ἀντιοχείας Πατριάρχῃ. Ἄλλ' οὗτος μὲν, φρονίμως ποιῶν, ἀνέβαλε τὴν ἀποστολὴν Ἀρχιερέων εἰς Κύπρον, γράψας πρὸς τοὺς Κυπρίους καὶ συστήσας αὐτοῖς νὰ ζητήσωσιν Ἀρχιερεῖς ἐκ ΚΠόλεως πρὸς χειροτονίαν τῶν ἐκλεγέντων, κατώρθωσε δὲ ὁ Κιτίου Μελέτιος νὰ μεταβῇ ἐκ Σμύρνης εἰς ΚΠολιν καὶ διὰ μέσων ἰσχυρῶν, βοηθούμενος εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ ὕστερον γενομένου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γερασίμου¹, προκαλέσῃ διαταγὴν περὶ ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν Ἀρχιερέων τῆς Κύπρου. Μετὰ τοῦτο μετέβησαν καὶ οὗτοι εἰς ΚΠ. ἐπιδόντες τῷ Σουλτάνῳ καὶ τῷ Μ. Βεζύρῃ καταγγελίαν κατὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς Κύπρου, περιέχουσαν ἔκθεσιν τῶν βιαιοπραγιῶν καὶ ἀρπαγῶν αὐτοῦ.

1. Σεργίου Μαυραίου, Ἐκκλησ. Ἱστορία Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλιοθήκης Γ'. 356.

Ἐπειδὴ δὲ συνέπεσαν ὁ Μπακῆ νὰ ὑποστηρίξηται ἐν ΚΠόλει ὑπὸ τινος ἀντιπάλου τοῦ Μ. Βεζύρου Χαλῆλ πασά εὐχερέστερον ἠδυνήθησαν οἱ Κύπριοι νὰ πείσωσι τοῦτον ὅπως διατάξῃ τὴν καθύπαινον τοῦ Μπακῆ καὶ τὴν διοικητὴν ἐτέρου διοικητῆς, μεθ' οὗ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁ Μητροπολίτης Πάφου ἀνεχώρησαν εἰς Κύπρον. Ἐμείναν δ' ἐν ΚΠόλει ὁ Κιτίου καὶ ὁ Κυρηναίος μετὰ τοῦ Δραγουμάνου τῆς Κύπρου ὅπως δικασθῶσι μετὰ τοῦ Μπακῆ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτος ἀπέφευγε τὴν δίκην, εἶτα δὲ βιαίως προσαχθεὶς κατεδικάσθη, ἀποδειχθεισῶν τῶν βαρυνουσῶν αὐτὸν καταγγελιῶν τῶν Κυπρίων. Τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὄμως παρανόμως εἰσπραχθέντα χρήματα ἔλαβεν ἡ Κυβέρνησις ἀντὶ τοῦ φόρου τῶν Κυπρίων. Διὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐδαπάνησαν οὗτοι 14 πουργία, διὰ δὲ τὰ 180 πουργία ὄσα ἐδανείσθησαν παρ' Εὐρωπαίων ἐμπόρων καὶ ἔδωκαν εἰς τὸν ἀπληστον Μπακῆ ὁ Βεζύρης ἀνέβαλε πᾶσαν ἀπόφασιν διὰ νὰ λαμβάνῃ παρὰ τοῦ Μπακῆ χρήματα, προσαπειλῶν καταδίκην εἰς θάνατον. Ὅπως εἰσέπραξεν ὁ Βεζύρης πλεόν τῶν 900 πουργίων¹.

Ἡ δραματικὴ αὕτη περιπέτεια τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν λοιπῶν Ἀρχιερέων τῆς Κύπρου χαρακτηρίζει τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν ἐν ἣ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν τυραννίαν διετελεῖ ἡ νῆσος. Ἄλλ' ἡ περιπέτεια δὲν ἔληξε, διότι οἱ ἐκλεγέντες διὰ τοῦ Μπακῆ ἡξίουσαν νὰ καταλάβωσι τὰς δι' αὐτὸν ἐξελέγησαν θέσεις, ἠναγκάσθη δὲ ἡ Μ. Ἐκκλησία ΚΠ. νὰ καθαιρέσῃ αὐτούς, συγχωρήσασα ὕστερον τοῖς τρεῖς ἐξ αὐτῶν μετανοήσαντας², τὸ δὲ χεῖριστον πάντων ὁ Μπακῆς πνέων ἐκδίκησιν κατώρθωσε, πάντα κινήσας λίθον καὶ πολλὰ δαπανήσας χρήματα, νὰ ἐπαναδιορισθῇ διοικητῆς τῆς Κύπρου. Μόλις τοῦτο ἔμαθον οἱ Κύπριοι οὐ μόνον χριστιανοὶ ἀλλὰ καὶ ὀθωμανοὶ ἔσπευσαν πολυπληθεῖς νὰ μεταβῶσιν εἰς ΚΠολιν διαμαρτυρόμενοι καὶ παρακαλοῦντες καὶ ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ ἐκπατριεθῇ ἅπας ὁ πληθυσμὸς τῆς Κύπρου ἐὰν μεταβῇ ἐκεῖ ὁ ἀπαίσιος τύραννος. Ὁ Μ. Βεζύρης καμφθεὶς ἔπαυσε τὸν Μπακῆ τῆς διοικήσεως τῆς Κύπρου καὶ διώρισε τελώνην Ἰόππη, ὅπου ὑπὸ πανώλους προσβληθεὶς οἰκτρῶς τὸν βίον ἐτελεύτησεν «ἀφήσας πάντας τοὺς συμπατριώτας του νὰ τοῦ σχηματίζουσι σωροὺς ἀπὸ πέτρας εἰς δρόμους καὶ τριόδους εἰς ἐνθῦμισιν τῶν κακῶν του καὶ νὰ τὸν ἀναθεματίζουσιν οἱ συμπατριωτοὶ αὐτοῦ»³.

Παρὰ τὰς περιπέτειας ταύτας, αἱ ὑπέστη ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρῦσανθος, ἡ ἐποχὴ τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ ἐχαρακτηρίσθη ὡς «χρυσοῦς αἰὼν

1. Κυπριανοῦ, ἐνθ' ἀν. σ. 491. Ὑψηλάντου, ἐνθ' ἀν. σ. 636. Φ. Γεωργίου, ἐνθ' ἀν. σ. 111—112. Hackett, σ. 222 μετάφρ. Χαρ. Παπαϊωάννου, Α, 302. Νικοδήμου Κιτίου. Ἀνέκδοτα Ἱστορικὰ ἔγγραφα, Κυπριακὰ Χρονικά, Γ, 1925, σ. 171 ἐξ.

2. Νικοδήμου Κιτίου, ἐνθ' ἀν. σ. 186 ἐξ.

Κυπριανός, ἐνθ' ἀν. σ. 492.

τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν Κύπρῳ»¹, ἕνεκα τῆς πνευματικῆς καθόλου δράσεως αὐτοῦ καὶ τῶν σπουδαίων ἔργων, ἅτινα ἐπ' αὐτοῦ ἐπετελεσθήσαν. Ἦδη τῷ 1769 ὁ Πρωτοψάλτης τῆς νήσου Χρυσάνθος ὁ Κύπριος ἐξέδωκεν ἐν Ἑνετίᾳ τὴν δι' αὐτοῦ συντεθεισάν Ἀκολουθίαν Μιχαὴλ Συνάδων μετ' ἄλλων τινῶν Ἀκολουθιῶν καὶ κανόνων², τῷ δὲ 1771 ὁ Κιτίου Μακάριος τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ ἁγ. Ἑρμογένους³. Ἐπίσης ἐπιστάσις τῶν Κυπρίων ἑλλογίμων Κληρικῶν Κυπριανοῦ, Ἀνθίμου καὶ Παρθενίου τῷ 1774 καὶ 1779 ἐξέδωκεν ἰδίαις δαπάναις ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἐν Ἑνετίᾳ τὰς Ἀκολουθίας ἀρχαίων Κυπρίων ἁγίων, οἷον τοῦ Μνάσωνος, τοῦ Ἡρακλειδίου καὶ ἄλλων⁴. Τῶν πρὸς ἐκδοσὶν δαπανῶν ἐν μέρει συμμετέσχε καὶ ὁ Πάφου Πανάρετος. Ὁ ἀρχιμανδρίτης Κυπριανὸς γεννηθεὶς ἐκ πατρὸς Χριστοδοῦλου ἐν χωρίῳ Κορίνειον ὑπηρέτησεν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Κύπρου εἴτα δ' ἐχρημάτισε προϊστάμενος τοῦ ναοῦ τῆς ἐν Τεργέστη ἑλληνικῆς Κοινότητος (1794—1798) διέτριψε δ' ἐπὶ πολὺ ἐν Ἑνετίᾳ. Τῷ 1798 ἐκδοὺς ἐν Ἑνετίᾳ ὁ ἀρχιμανδρίτης Κυπριανὸς ἀπέφωσεν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Χρυσάνθον τὴν περίφημον αὐτοῦ Ἱστορίαν χρονολογικὴν τῆς νήσου Κύπρου, ἀποτελοῦσαν πηγὴν πολυτιμοτάτην πρὸς γνῶσιν τῆς τε πολιτικῆς καὶ τῆς

1. *Ἱ. Περισιάνη*, Γενικὴ ἱστορία τῆς νήσου Κύπρου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Ἀγγλικῆς κατοχῆς, Ἐν Λευκωσίᾳ τόμ. Α' 1910, σ. 717.8.

2. *Κ. Σάθα*, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σ. 607.

3. *Ι. Α. Συκουτρεῖ*, *Desiderata Cypria*, Κυπριακὰ Χρονικά, Β, σ. 53.4.

4. Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μνάσωνος Ἐπισκόπου Ταμασέων τοῦ θαυματουργοῦ, ψαλλομένη τῇ 19^ῃ Ὀκτωβρίου, νῦν πρῶτον ἐκδοθεῖσα, σπουδῇ μὲν καὶ δαπάνῃ τοῦ Μακαριωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου κυρίου κυρίου Χρυσάνθου, ἐπιδιορθώσει δὲ τοῦ λογιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κυρίου Παρθενίου, τοῦ καὶ ὁπωσοῦν διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος ἐπιφέροντος ἐν τῇ Κύπρῳ, Ἑνετίῃσι 1774.—Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἡρακλειδίου Ἐπισκόπου Ταμασέων τοῦ θαυματουργοῦ καὶ ἱερομάρτυρος, ψαλλομένη τῇ 15^ῃ Σεπτεμβρίου, νῦν πρῶτον ἐκδοθεῖσα σπουδῇ μὲν καὶ δαπάνῃ τοῦ Μακαριωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου κυρίου κυρίου Χρυσάνθου, ἐπιδιορθώσει δὲ τοῦ λογιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις Παρθενίου, τοῦ καὶ ὁπωσοῦν διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος ἐπιφέροντος ἐν τῇ Κύπρῳ, Ἑνετίῃσι 1774.—Ἀκολουθία τῶν ὁσίων Ἀναστασίου, Χαρίτωνος Αὔξεντιοῦ καὶ Κενδέα, τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, τοῦ ἁγίου Δημητρίου Κυθήρης καὶ Κωνσταντίνου μάρτυρος, νῦν τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσαι σπουδῇ μὲν καὶ δαπάνῃ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου πάσης Κύπρου κυρίου κυρίου Χρυσάνθου, δι' ἐπιστάσεως δὲ τοῦ Κυπριανοῦ ἀρχιμανδρίτου, διορθωθείσαι ὑπὸ τοῦ ἱεροδιακόνου Ἀνθίμου, τῶν Κυπρίων, Ἑνετίῃσι 1779.

ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῆς Κύπρου. Ἐν τῇ σχετικῇ ἀφιερῶσει ὁ Κυπριανὸς μνημονεῦει καὶ τῆς ἐπιστάσια αὐτοῦ γενομένης δαπάνῃ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου ἐκδόσεως τοῦ περὶ ἐπιστολικῶν τύπων περιφήμου Συνταγματίου τοῦ Θεοφύλου Κορυθαλέως, ἐν Ἑνετίᾳ τῷ 1786. Πρὸ τούτου κατὰ τὰ ἔτη 1779—80 ἐν Ἑνετίᾳ δι' ἐπιμελείας τοῦ Κυπριανοῦ ἐξεδόθη καὶ ἡ τοῦ Κορυθαλέως «Εἴσοδος Φυσικῆς ἀκροάσεως κατ' Ἀριστοτέλην».

Ἐπὶ Χρυσάνθου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κύπρῳ ὑπῆρχον ἱκανοὶ διδάσκαλοι, ὡς, ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος Παρθενίου καὶ ἄλλων, ὁ ὕστερος γενόμενος Θεσσαλονίκης μητροπολίτης Γεράσιμος ¹, δι' αὐτῶν δὲ ἀνεπτύχθη σημαντικὴ φυλολογικὴ κίνησις ².

(ἀκολουθεῖ)

1. Ὑψηλάντου, ἐνθ' ἀν. σ. 686.

2. Χρυσσοτόμου Παπαδοπούλου, Ἐκ τῆς ἐκκλησ. Ἱστορίας τῆς Κύπρου, Κυπρίων ἐπιστολαί, σ. 88 ἐξ.